

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας
Π.Μ.Σ «Γυναίκες και Φύλα : Ανθρωπολογικές και Ιστορικές Προσεγγίσεις»
Επιβλέπων Καθηγητής : Εξερτζόγλου Χάρης
Εαρινό εξάμηνο 2008

**«Πολιτικές Πληθυσμιακής Αναπαραγωγής στη Δυτική Ευρώπη
(Γαλλία και Γερμανία), 19^{ος} και 20^{ος} αιώνες»**

Επιμέλεια : Μυράτ Μαρία- Ελισάβετ

A. M : 154M/0610

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	σελ. 3
2. Το παράδειγμα της Γαλλίας.....	σελ.18
2.1 Από την θεωρία στην πράξη.....	σελ.23
2.2 Από το άτομο στον Πολίτη.....	σελ.25
2.3 Η επιστημονική έρευνα στην υπηρεσία του κράτους.....	σελ.30
2.4 Το «Κράτος Πρόνοιας».....	σελ.34
3. Το παράδειγμα της Γερμανίας.....	σελ.38
3.1 Η Ναζιστική Ιδεολογία για την οικογένεια.....	σελ.40
3.2 «Φυλετική Υγιεινή».....	σελ.41
3.3 Γάμος και Διαζύγιο.....	σελ.44
3.4 Έλεγχος γεννήσεων και Αμβλώσεις.....	σελ.46
3.5 Γυναίκες, Εργασία, Πρόνοια και Μητρότητα.....	σελ.47
3.6 Η Πολυμελής (Kinderreich) Οικογένεια.....	σελ.53
4. Αντί Επιλόγου.....	σελ.55
5. Βιβλιογραφία.....	σελ.56

1. Εισαγωγή

Στην Ελλάδα κάθε δέκα χρόνια πραγματοποιείται, υπό την εκάστοτε αιγίδα του κράτους, η επίσημη απογραφή του πληθυσμού με την μορφή αριθμητικής και στατιστικής αναπαράστασης. Η Ελλάδα είναι μόνο ένα μικρό παράδειγμα καθώς η πρακτική αυτή γνωρίζει παγκόσμια εφαρμογή σχεδόν σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου. Πώς όμως γεννήθηκε αυτή η πρακτική και τί την καθιέρωσε απαραίτητη ασχέτως τη δεξιά, κεντρική ή αριστερή προέλευση των κυβερνήσεων; Οπωσδήποτε, δεν υποστηρίζεται ότι διαχρονικά είχε την ίδια σημασία και συνεπαγόμενα ερμηνεία αποτελέσματος αλλά ωστόσο η επίμονη εφαρμογή της απογραφής (και δη με κρατική- πολιτική παρότρυνση και καθιέρωση) εγείρει αρκετά ερωτήματα.

Η προβληματοποίηση του μεγέθους του πληθυσμού είναι ένα θέμα που απασχόλησε από αρκετά νωρίς τα σύγχρονα κράτη (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Pedersen, 1990 ; Reynolds, 1996 ; Schneider, 1990 ; Stephenson, 2001 ; Weindling, 1988, κτλ) . Σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της στατιστικής επιστήμης, τα κράτη μπόρεσαν να έχουν μια ακριβέστερη εικόνα για το ύψος του πληθυσμού, μεταφράζοντας πάντα τα στατιστικά νούμερα σύμφωνα με τις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, ανάγκες και ανησυχίες (Cole, 2000 ; Pine, 1997 ; Schneider, 1990 ; Tomlinson, 1985). Τα ερωτήματα που εγείρονται ιστορικά γνωρίζουμε ότι δεν προκύπτουν από το πουθενά αλλά είναι προϊόντα της ιστορικής πραγματικότητας και των κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικών πλαισίων (Cole, 2000 ; Pine, 1997). Η ιστορικοποίηση τους επιτρέπει και εξηγεί ταυτόχρονα την πολλαπλότητα των συχνά εκ διαμέτρου αντίθετων απαντήσεων.

Η επιθυμία για μια μικροσκοπική ματιά στις ζωές των ατόμων (την οικογένεια) με την ελπίδα ότι θα βρεθεί το κλειδί προς την κατανόηση (και τον έλεγχο) των μεγαλύτερων συσσωματώσεων έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της στατιστικής επιστήμης (Cole, 2000 ; Reynolds, 1996 ; Schneider, 1990 ; Weindling, 1988) . Τι ακριβώς σήμαιναν οι αριθμοί; Μπορούσε η σημασία που τους αποδιδόταν να θεωρηθεί έμπιστη; Οι υπέρμαχοι της στατιστικής υποστήριζαν ότι μόνο οι αριθμοί μπορούσαν να καταστήσουν τη νέα κοινωνική πραγματικότητα ορατή καθώς μόνο τα σημεία, η συχνότητα και ο μέσος όρος μπορούσε να αποδώσει τάξη στην κατά τα άλλα απεριόριστη πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων των ατόμων (Cole, 2000 ; Pollard, 1998). Οι αριθμοί θεωρήθηκαν ότι “μιλούν από μόνοι τους”, μετουσιώθηκαν σε γεγονότα και έγιναν οι αδιάμφευστοι μάρτυρες. Ωστόσο, τα επεξηγητικά κείμενα

που συνοδεύουν πάντα τις αριθμητικές αναπαραστάσεις δίνοντας τους ένα νόημα είναι προφανές ότι είναι έργο ανθρώπων.

Ήδη από τα πρώτα χρόνια του 18^{ου} αιώνα στα αναπτυσσόμενα μοναρχικά κράτη της δυτικής Ευρώπης εκφράστηκε η ανάγκη καταμέτρησης του πληθυσμού ώστε ο βασιλιάς να μπορεί να γνωρίζει με ακρίβεια την προσδοκώμενη συγκομιδή εσόδων από τους φόρους (Cole, 2000). Έτσι σιγά σιγά άρχισαν να παρουσιάζονται οι πρώτες επίσημες θεσμικά καταγραφές του πληθυσμού χωρίς ωστόσο να μπορεί με ακρίβεια ακόμα να υπολογιστεί το μέγεθος του πληθυσμού.

Κατά τον 19^ο αιώνα, όπου η ιμπεριαλιστική πολιτική ήταν ο κύριος καθοδηγητής των δυτικών κρατών, το μέγεθος του πληθυσμού έγινε συνώνυμο της (μαχητικής) δύναμης ενός κράτους (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; Offen, 1984 ; Pine, 1997 ; Pollard, 1998 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Weindling, 1988) . Με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1912 η ανάγκη για μάχιμο πληθυσμό αυξήθηκε κατακόρυφα. Το αποτέλεσμα των έξι χρόνων πολέμων ήταν καταπέλτης : εκατομμύρια άνδρες νεκροί και άλλοι τόσοι σοβαρά τραυματισμένοι. Τον πληθυσμό των κρατών αποτελούσαν πλέον ηλικιωμένοι, γυναίκες και παιδιά, πληθυσμός άμαχος και μη παραγωγικής “αξίας”. Ο κυρίαρχος λόγος ‘προειδοποιούσε’ για τις καταστρεπτικές συνέπειες της ‘γήρανσης’ του πληθυσμού και την υπεροχή του αριθμού των θανάτων προς αυτού των γεννήσεων. Το ποσοστό των γυναικών σε παραγωγική ηλικία υπερείχε του αντίστοιχου αριθμού ανδρών, πράγμα που θεωρητικά αλλά και πρακτικά σήμαινε την πτώση του δείκτη γεννητικότητας. Η απειλή για ξέσπασμα νέων πολέμων όξυνε ακόμα περισσότερο την ανησυχία μεταφράζοντας τη σε εθνική πλέον ανάγκη για την αύξηση του πληθυσμού τη στιγμή που οι ανάλογοι δείκτες ολοένα και έπεφταν (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; Mc Laren, 1978 ; Offen, 1984 ; Pine, 1997 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Weindling, 1988). Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εκφράστηκε η ανάγκη μέριμνας για το “πρόβλημα” με όρους κρατικής παρέμβασης προκειμένου να ενισχυθεί ο πληθυσμός στη βάση μιας “κοινωνικής και εθνικής ανάγκης”.

Η έμφαση που είχε δοθεί στο άτομο και τα δικαιώματά του κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα με την Γαλλική Επανάσταση έδωσε τη θέση της στο “κοινό καλό” και την “εθνική σωτηρία”. Ο ατομικισμός θεωρήθηκε η πληγή και η αιτία αυτού του αποτελέσματος καθώς έθετε σε δεύτερη μοίρα και παραμέριζε το “καλό για το σύνολο” της κοινωνίας και τη “λύτρωση του έθνους” (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Pedersen, 1990 ; Reynolds, 1996 ; Schneider, 1990 ;

Stephenson, 2001 ; Weindling, 1988, κτλ). Η θεωρία του Μάλθους για τον έλεγχο των γεννήσεων έδωσε τη θέση της στον αγώνα για την αύξηση των γεννήσεων. Βασική μονάδα και κύτταρο του κράτους χρίστηκε η οικογένεια και προς αυτή στράφηκαν όλα τα βλέμματα με στόχο τόσο τον έλεγχο όσο και την “ενίσχυση” της οικογένειας και της πατριαρχικής εξουσίας. Ειδικά μέτρα και νόμοι πήραν θεσμική ισχύ για την αύξηση του πληθυσμού καθώς η παρέμβαση του κράτους σε άλλοτε “ιδιωτικούς” τομείς ήταν τώρα παρούσα. Θετικά και αρνητικά μέτρα, εκστρατείες, καμπάνιες και νόμοι με απώτερο σκοπό την αναζωογόνηση του δείκτη γεννητικότητας και άρα της αναπαραγωγής, άρχισαν να κάνουν την εμφάνιση τους. Το ζητούμενο ωστόσο δεν ήταν η αύξηση με οιοδήποτε τρόπο του πληθυσμού (π.χ. ελεύθερη εισαγωγή μεταναστών) αλλά του ίδιου του έθνους, της συγκεκριμένης εθνικής ομάδας, η αναπαραγωγή του “αυθεντικού” γηγενούς αίματος (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; Offen, 1984 ; Pine, 1997 ; Pollard, 1998 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Weindling, 1988). Ο εθνικισμός και συνεπαγόμενα ο ρατσισμός σε συνδυασμό με την ευγονική βρέθηκαν στο αποκορύφωμά τους με ακραίες τακτικές και μέτρα, όπως τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τις αναγκαστικές στειρώσεις και τους θαλάμους αερίων. Οτιδήποτε “ξένο” ήταν μια εν δυνάμει απειλή για το έθνος και την κοινωνία, με τον έμφυλο λόγο να κυριαρχεί και να διαπερνά άμεσα και έμμεσα τον λόγο του κράτους (Bachrach, 2004 ; Cole, 2000 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; Kevles, 2004 ; Offen, 1984 ; Pine, 1997 ; Pollard, 1998 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Weindling, 1988).

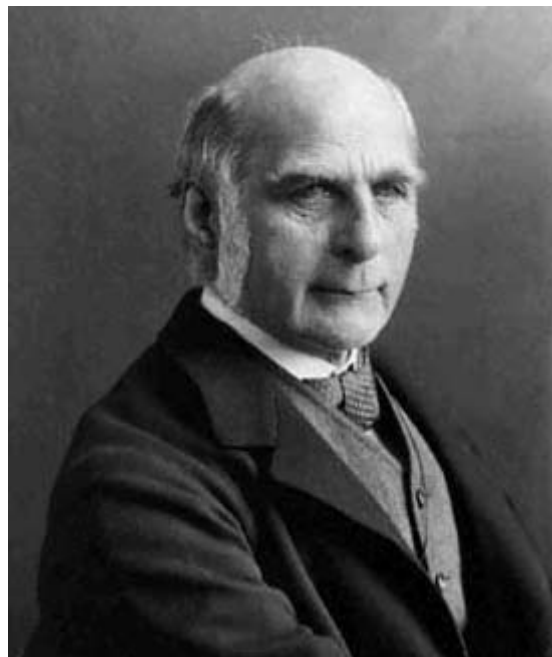
Παραδείγματα αυτών των πρακτικών μας προσφέρει πλουσιοπάροχα τόσο η ευρωπαϊκή όσο και η παγκόσμια ιστορία (Η.Π.Α. και Κίνα) (Bachrach, 2004 ; Cole, 2000 ; Kevles, 2004 ; Weindling, 1988). Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητη μια σύντομη αναφορά και αναδρομή στην ιστορία και την πορεία της ευγονικής με σκοπό να δειχθεί η ακρότητα και η βαναυσότητα των μέτρων που υιοθετήθηκαν στην βάση ενός καθαρά ρατσιστικού λόγου.

Η “ευγονική” σε Παγκόσμιο επίπεδο

«Αν ένα ελάχιστο μέρος από το κόστος και τους κόπους που σπαταλλούνται στην βελτίωση της εκτροφής των αλόγων και των βοειδών σπαταλλούταν στην μέτρηση και την βελτίωση της ανθρώπινης φυλής, τί γαλαξία απο ιδιοφυίες θα δημιουργούσαμε!»

(Francis Galton, 1865 παρατίθεται στο Kevles, 2004, εισαγωγή, σελ 3)

Κατά τα τελευταία χρόνια του 19^{ου} αιώνα, ουτοπικές σκέψεις τελειοποίησης του ανθρώπινου είδους με την επιδέξια ποδηγέτηση της κληρονομικότητας κυρίευσαν πολλούς επιστήμονες και κοινωνικούς αναμορφωτές προκειμένου να διαμορφωθούν άτομα ικανά να ξεπεράσουν τις ασθένειες και τις επιδημίες που μάστιζαν εκείνη την εποχή (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004). Το 1883, ο Βρετανός επιστήμονας Francis Galton, επηρεασμένος από την θεωρία της εξέλιξης μέσω της φυσικής επιλογής του ξαδέρφου του Κάρολου Δαρβίνου χρησιμοποίησε ένα νεολογισμό, την λέξη “ευγονική”, χρησιμοποιώντας τη στην προώθηση της ιδέας για την βελτίωση της ανθρώπινης φυλής μέσω της εξάλειψης των “μη επιθυμητών” υποκειμένων και τον πολλαπλασιασμό των “επιθυμητών” (Bachrach, 2004 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Κατά τη δεκαετία του 1890 η ευγονική διανθίστηκε με την θεωρία του Gregor Mendel, η οποία υποστήριζε ότι η βιολογική διαμόρφωση των οργανισμών καθορίζεται από συγκεκριμένους παράγοντες, τα λεγόμενα γονίδια σήμερα (Kevles, 2004) .

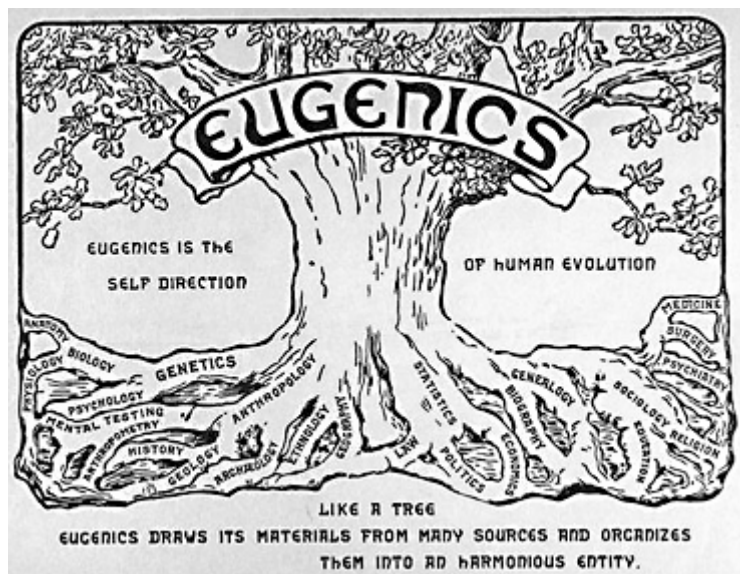

Francis Galton , (1822-1911)(www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/BigPictures/...)

Σύμφωνα με την Μεντελιανή εκτίμηση, η ανάλυση των φυσικών χαρακτηριστικών και τα οικογενειακά στοιχεία μαρτυρούσαν την κληρονομικότητα μιας ποικιλίας ιατρικών ασθενειών και κοινωνικών συμπεριφορών με γενετικούς όρους (Kevles, 2004). Ο βιολόγος Charles B. Davenport υποστήριξε το 1929 ότι όπου τα οικογενειακά γενεαλογικά δένδρα εμφάνιζαν μια υψηλή συχνότητα εμφάνισης ενός δεδομένου χαρακτηριστικού, αυτό το ιδιαίτερο γνώρισμα ήταν κληρονομικό

βιολογικά : «Χαρακτηριστικά γνωρίσματα ‘ακατάλληλων’ ατόμων, όπως η επιληψία, η εγκληματικότητα, η παραφροσύνη, ο αλκοολισμός και πολλά άλλα, υπάρχουν μέσα στις οικογένειες και κληρονομούνται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που κληρονομείται το χρώμα στα χοιρίδια της guinea» (παρατίθεται στο Kevles, 2004, σελ. 43).

Αυτόν τον αιώνα, τα ευγονικά κινήματα άνθισαν στις Η.Π.Α, τον Καναδά, την Μ.Βρετανία, την Σκανδιναβία, την Ρωσία, την Ασία, κτλ. (Bachrach, 2004 ; Cole, 2000 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997) Η κινητήριος δύναμη των υπερμάχων της ευγονικής ήταν ο φόβος ότι οι κοινωνίες τους κινδύνευαν από εκφυλισμό. Θεωρούσαν ότι η διανοητική καθυστέρηση (η ‘ελαφρότητα’ του πνεύματος), την οποία βάσιζαν σε βιολογικούς παράγοντες, ήταν η πηγή των κοινωνικών προβλημάτων και αστάθειας (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Οι βιολογικές αναλύσεις κοινωνικών συμπεριφορών (πορνεία, αλκοολισμός, νομική ανυπακοή) ήταν η ισχυρή βάση και δομή τέτοιου είδους θεωριών που θεμελιώναν βιολογικά την κοινωνική ταυτότητα των ατόμων .

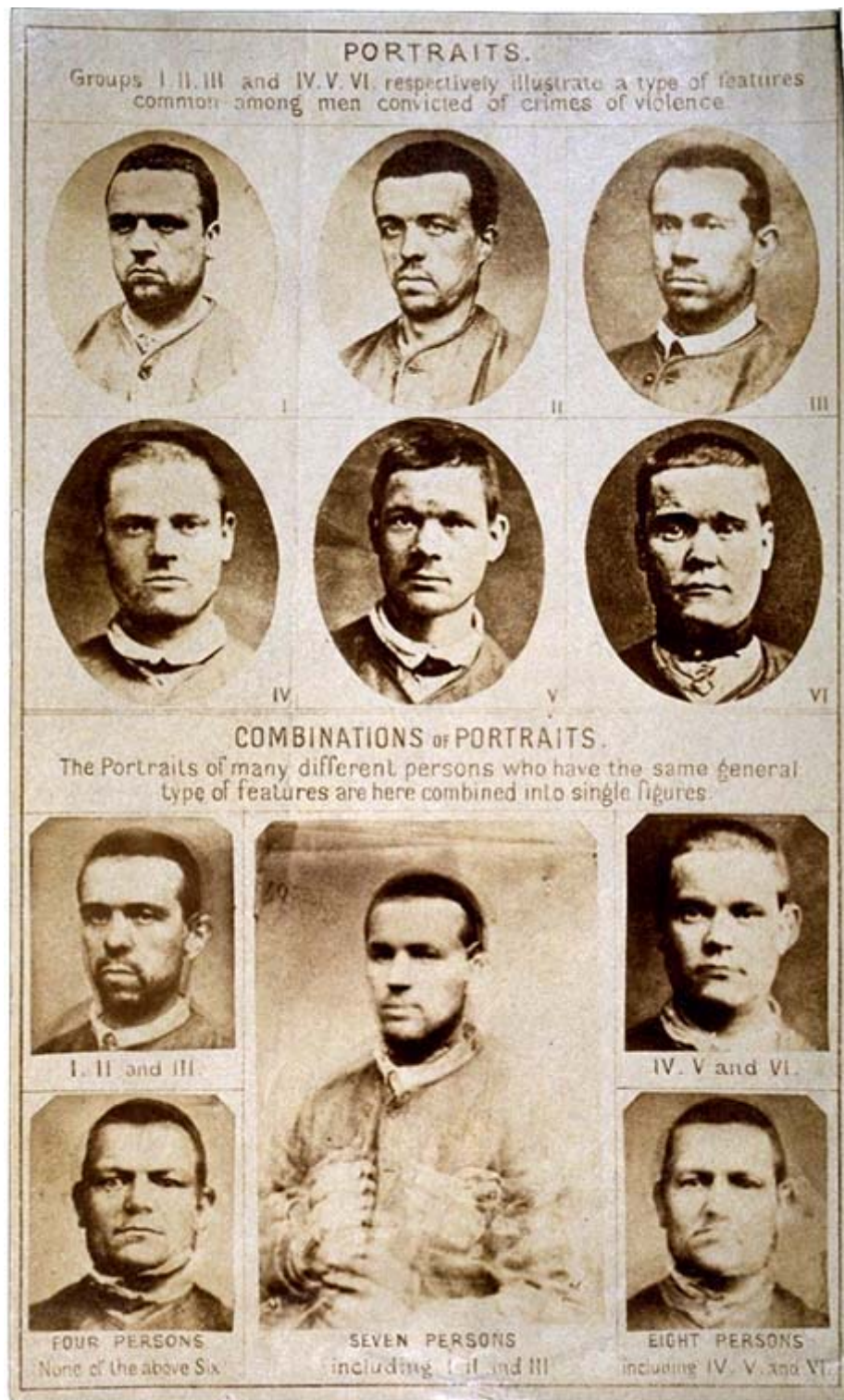
(www.rankline.com/downloads/eugenic_tree.jpg)

Η ευγονική έλαβε αμέριστη υποστήριξη μιας ομάδας κοινωνικά συντηρητικών ατόμων οι οποίοι ενδιαφέρονταν να αποτρέψουν τον πολλαπλασιασμό των πιο χαμηλών εισοδηματικά ομάδων προκειμένου να γλιτώσουν από το κόστος φροντίδας τους, προτείνοντας τον περιορισμό της αναπαραγωγής τους και ελέγχοντας την σεξουαλικότητα τους (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Ωστόσο,

υποστηρικτές βρέθηκαν επίσης ανάμεσα σε μια ομάδα προοδευτικών κοινωνικών αναμορφωτών οι οποίοι είχαν υιοθετήσει την ιδέα της κοινωνικής βελτίωσης και αρτιότητας βάσει επιστημονικών ιδεών που διέπαν την λογική του κράτους πρόνοιας (δημόσια υγεία, πρόνοια για τα παιδιά, κτλ.) (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004). Στην Αμερική π.χ, η ευγονική ήρθε στην επιφάνεια μέσα από τις καμπάνιες ασθενειών όπως η φυματίωση, τα αφροδίσια νοσήματα, κτλ. (Bachrach, 2004).

Ο ρατσισμός έδωσε ώθηση στην ευγονική αλλά ο βαθμός στον οποίο επηρέασε διέφερε από το ένα κράτος στο άλλο. Φυλετικές διαφορές αποδίδονταν σε εθνικές και κρατικές διακρίσεις. Οι Σουηδοί αναλυτές φοβούνταν ότι η φυλετική καθαρότητα της χώρας τους θα υποβαθμιζόταν εξαιτίας της αυξημένης Σκανδιναβικής μετανάστευσης προς την περιοχή τους (Kevles, 2004). Στην Αγγλία παρόμοιοι φόβοι για την αυξημένη αναπαραγωγική δραστηριότητα των Ιρλανδών και των Εβραίων στηρίχτηκε σε θρησκευτικές βάσεις και στοίχειωνε τον καθημερινό κοινωνικό λόγο (Kevles, 2004).

Οι ευγονιστές επεδίωκαν την αύξηση των κοινωνικά “χρήσιμων και επιθυμητών” γονιδίων του πληθυσμού και αντιστοίχως την μείωση των “ανεπιθύμητων” και “κοινωνικά αποκλινόντων”. Σε αυτό το σημείο η ‘θετική’ ευγονική υποστήριζε την χειραγώγηση της ανθρώπινης κληρονομικότητας και αναπαραγωγής προκειμένου να πολλαπλασιαστούν οι “ανώτερης” κλίμακας άνθρωποι (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004). Η ‘αρνητική’ ευγονική απέβλεπε στην βελτίωση της ποιότητας των ατόμων με την εξόντωση ή τον αποκλεισμό της “κατώτερης” κλίμακας στοιχείων του πληθυσμού (Kevles, 2004). Στη Μ. Βρετανία, π. χ, κατά την διάρκεια των πολέμων, η ‘θετική’ ευγονική σκέψη οδήγησε στην πρόταση των συμπληρωματικών ως προς το εισόδημα οικογενειακών δανείων μέχρι και την τεχνητή σπερματέγχυση! (Kevles, 2004). Στις Η. Π. Α, καθιερώθηκε ο διαγωνισμός βράβευσης των ‘καταλληλότερων’ οικογενειών κατόπιν λήψεως τεστ νοημοσύνης ενώ αργότερα προέβησαν στον περιορισμό του αριθμού μεταναστών από την Ανατολική και Νότια Ευρώπη και την αποθάρρυνση αναπαραγωγής των κατ’ ισχυρισμόν ακατάλληλων (Kevles, 2004). Χρησιμοποιώντας στοιχεία από τα τεστ νοημοσύνης στα οποία είχαν υποβληθεί οι

University College, London. Noncommercial, educational use only.

Πορτραίτα ανδρών που δείχνουν “χαρακτηριστικά ανδρών που καταδικάστηκαν για εγκλήματα βίας”, Francis Galton, 1885(students.washington.edu/.../sekula/sekula_9.jpg)

στρατευμένοι κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ισχυρίστηκαν ότι η πλειονότητα των μεταναστών ήταν νοητικά ασθενής και τέθηκε ως αιτιολόγηση της απαγόρευσης εισόδου στη χώρα η βιολογική βάση προκειμένου “να αποφευχθεί η φυλετική εξαχρείωση” (Kevles, 2004).

Πάνω στην ίδια βάση θεωρήθηκε απαραίτητος ο κοινωνικός διαχωρισμός και εγκλεισμός των “ακατάλληλων” σε δημόσια ιδρύματα, κάτι που ωστόσο στοίχιζε πολύ για να διατηρηθεί (Kevles, 2004). Η λύση βρέθηκε στην στειρώση. Μέχρι το 1920 η στειρώση για λόγους ευγονικής βρισκόταν νομικά σε ισχύ σε περισσότερες από 24 πολιτείες της Αμερικής, με κύρια θύματα τα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού και τις μειονοτικές ομάδες (Kevles, 2004). Οι νόμοι αυτοί παραβίαζαν τα ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα προτάσσοντας το “κοινό καλό” και την πρόληψη του “εκφυλισμού”, την κοινωνία ως σύνολο σε σχέση με το άτομο.

Στην Γερμανία, ένας νόμος για αναγκαστικές στειρώσεις βρισκόταν υπό επεξεργασία πολύ πριν την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία. Οι υγιεινολόγοι υποστήριζαν ότι οι κοινωνικά αποκκλίνουσες συμπεριφορές, όπως η εγκληματικότητα και η πορνεία, είχαν τη ρίζα τους και την προέλευση τους στο ‘αίμα’ και όχι τόσο στις κοινωνικές συνθήκες (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Το 1934 ο νόμος εφαρμόστηκε και 200.000 άνθρωποι στειρώθηκαν (Bachrach, 2004).

Το πιο ακραίο παράδειγμα ευγονικής δραστηριότητας η ιστορία μας το δίνει με την Γερμανία κατά την περίοδο της Εθνο-Σοσιαλιστικής διακυβέρνησης του Χίτλερ (1933-1945), όπου στόχος ήταν η εξάλειψη των ατόμων που δεν είχαν θέση στο όραμα μιας υγιούς και ομοιογενούς εθνικά κοινότητας. Ο επιστημονικός ρατσιστικός λόγος εκφραζόμενος και στηριζόμενος σε βιολογικούς και ιατρικούς όρους μεσουράνησε την περίοδο αυτή στην Γερμανία. Διαποτισμένοι από την ρατσιστική ιδεολογία και λυσσαλέο αντισημιτισμό, οι Ναζί προωθούσαν έναν εθνικισμό που συνδύαζε την εδαφική εξάπλωση με ισχυρισμούς “βιολογικής ανωτερότητας” της Άρειας Φυλής που ως αποτέλεσμα είχε την δολοφονία έξι εκατομμυρίων Εβραίων και τον διωγμό ακόμα περισσότερων με αιτιολογία την εξυγίανση της Γερμανικής κοινωνίας από τα “μικρόβια” των Εβραίων και την “απειλή” προς το έθνος (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004).

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ένα κομβικό σημείο για την ανάπτυξη της σκέψης υπέρ της Γερμανικής εθνικής “εξυγίανσης”. Η ταπεινωτική ήττα, τα δύο εκατομμύρια νεκροί και οι οικονομικο-πολιτικές κρίσεις που απειλούσαν την επιβίωση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, προσέφεραν γόνιμο έδαφος για την υποστήριξη της

ευγονικής. Ευγονικοί μεταρρυθμιστές καθοδηγούμενοι υπό τις αρχές της θεωρίας του Δαρβίνου για την “επιβίωση των ικανότερων”, υποστήριζαν ότι η μοντέρνα ιατρική, η φιλανθρωπία και τα προγράμματα πρόνοιας αποτελούσαν τροχοπέδη για την διαδικασία της φυσικής επιλογής, στηρίζοντας τεχνητά τους αδύναμους και τους ακατάλληλους (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Την ίδια στιγμή, οι υπέρμαχοι της εθνικής εξυγίανσης προειδοποιούσαν για τους κινδύνους της πτώσης του αριθμού των γεννήσεων κατηγορώντας την σε αναπαραγωγική ηλικία μεσαία τάξη (Pine, 1997). Οι άνθρωποι παντρεύονταν αργότερα με αποτέλεσμα να μειώνουν το μέγεθος των οικογενειών με μέσο όρο πλέον τα δύο παιδιά ανά οικογένεια.

Κατά τη δεκαετία του 1920, τον ζήτημα της βελτίωσης της φυλής βρήκε περισσότερους υποστηρικτές και δύο κρατικά υποστηριζόμενα επιστημονικά ιδρύματα έκαναν την εμφάνισή τους (*Kaiser Wilhelm Institute for Anthropology, Human Heredity and Eugenics*, 1927) (Kevles, 2004). Κατηγοριοποιώντας τα άτομα σε “ανώτερα” και “κατώτερα”, χρησιμοποιώντας επιστημονικές τεχνικές, όπως την παρατήρηση, τις οικογενειακές γενεαλογίες, φυσικές μετρήσεις και τεστ νοημοσύνης, οι ευγονιστές τεκμηρίωναν την βιολογική παρακμή και τον εκφυλισμό του πληθυσμού (Kevles, 2004). Υποστήριζαν την λήψη μέτρων από την πλευρά του κράτους προκειμένου να ενθαρρυνθεί η ανάπτυξη “χρήσιμων” οικογενειών και ταυτόχρονα η ίδρυση ψυχιατρικών νοσοκομείων, φυλακών και οίκων φροντίδας. Επιπλέον, προκειμένου να αποφευχθεί η αναπαραγωγή των “μικρότερης αξίας” ατόμων, φυλλάδια διαφημιστικά αλλά και σύμβουλοι γάμου προέτρεπαν τα ζευγάρια να αναζητήσουν τυχόν κληρονομικά “μιάσματα” στα οικογενειακά τους δέντρα (Kevles, 2004 ; Pine, 1997).

Παρ’ όλο που ελάχιστοι υποστήριζαν την ιδέα της “ευθανασίας” ή της φυσικής εξόντωσης των ανιάτων και των μη αναπαραγωγικών ατόμων, η συζήτηση γύρω από το θέμα αυτό δεν απουσίαζε. Ολοένα και αυξανόμενος αριθμός ατόμων υποστήριζε ότι το άτομο πρέπει να δικαιολογεί την ύπαρξη του στην ευρύτερη κοινωνία. Κατά την περίοδο της Βαιμάρης ωστόσο, πολιτική και θρησκευτική αντίδραση απέτρεψε τη θέσπιση μέτρων ευγονικής, όπως και την εφαρμογή του νόμου για αναγκαστική στέρωση (Kevles, 2004 ; Pine, 1997).

Η πίεση για την ενεργοποίηση ενός τέτοιου νόμου επιταχύνθηκε μετά την οικονομική κρίση του 1929, όπου η εξεύρεση οικονομικών πόρων για την φροντίδα των ατόμων στα ιδρύματα, μειώθηκε κατακόρυφα (Kevles, 2004). Με την εξουσία στα χέρια του Χίτλερ, οι ιδέες για φυλετική αποκάθαρση μετουσιώθηκαν προκειμένου να συνάδουν

με την πολιτική του ατζέντα. Με μέτρα για την δημόσια υγεία, συμπεριλαμβανομένου του νόμου για αναγκαστική στέρωση και του Γαμήλιου Πιστοποιητικού Υγείας με σκοπό την ενδυνάμωση του “εθνικού σώματος”, οι Ναζί σκόπευαν να εξουδετερώσουν όλες τις πηγές “κληρονομικής ασθένειας” από την Γερμανική κοινωνία (Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ο Νόμος για την Προστασία του Αίματος στόχευε στην αποτροπή γεννήσεων “φυλετικά αναμειγμένων” παιδιών, απαγορεύοντας τον γάμο και τις σεξουαλικές σχέσεις ανάμεσα σε Εβραίους και Γερμανούς, προκειμένου να δημιουργήσουν μια “ανώτερη” Γερμανική (Άρεια) φυλή (Kevles, 2004).

Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος προσέφερε ένα μοναδικό περιβάλλον για τη Ναζιστική ιδεολογία και για τα δολοφονικά προγράμματα φυλετικής υγιεινής ή “καθαρότητας”. Πολλοί υπέρμαχοι του ευγονισμού που νωρίτερα είχαν απορρίψει την ευθανασία, τώρα την υποστήριζαν για το “καλό της πατρίδας”. Τα πρώτα θύματα ήταν τα νεογέννητα και τα μικρά παιδιά που είχαν σοβαρότατα γεννητικά ελαττώματα (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004). Το πρόγραμμα ευθανασίας ενηλίκων στόχευε σε ενήλικες που κρίνονταν μη παραγωγικοί , ή είχαν μια ζωή που “δεν άξιζαν να ζουν” (Kevles, 2004). Το 1940 και ’41, 70.000 ασθενείς, γυναίκες και άνδρες, σε ιδιωτικά, δημόσια και εκκλησιαστικά ιδρύματα, έγιναν τα πρώτα θύματα των θαλάμων αερίων σε έξι εγκαταστάσεις στη Γερμανία και την Αυστρία (Bachrach; 2004). Παρομοίως, ενήλικες αφήνονταν να πεθάνουν από την πείνα και την υπερβολική δόση φαρμάκων. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των θυμάτων της Ναζιστικής ευθανασίας αγγίζει τις 200.000 (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004). Το Auschwitz έγινε τόπος όπου οι γιατροί των Ναζί εφάρμοζαν πειράματα στέρωσης και γενετικής έρευνας χρησιμοποιώντας Εβραίους και Γύφτους ως ανθρώπινα πειραματόζωα (Bachrach, 2004).

Η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί σε δύο ευρωπαϊκά παραδείγματα, της Γαλλίας και της Γερμανίας. Επιχειρείται μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία των δύο αυτών κρατών με έμφαση στις πολιτικές πληθυσμιακής αναπαραγωγής, οι οποίες μεταβάλλονταν ανάλογα με το “πρόβλημα”, την “λύση” και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Σαφέστατα , σημαίνουν των πολιτικών αυτών εφαρμογών υπήρξε και η πολιτική παράδοση και ακολουθία. Εντάσσοντας πάντα το ζητούμενο στα εκάστοτε κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικά πλαίσια επιχειρείται μια εις βάθος παρουσίαση, προσέγγιση και ανάλυση της παρέμβασης του κράτους σε άλλοτε χαρακτηριζόμενα

ιδιωτικά ζητήματα, με “συμμάχους” την επιστήμη και συχνά την εκκλησία. Με ποιούς όρους και τρόπους υλοποιήθηκαν τα κρατικά σχέδια και ποιά ήταν τα αποτελέσματά τους;

Χρονικές και ιστορικές συγκυρίες επέτρεψαν την συγχώνευση του επιστημονικού λόγου στον πολιτικό και αποτέλεσμα ήταν η συζήτηση του ζητήματος με βιολογικούς όρους για την ενσώματη φύση των ανθρώπων (Bachrach, 2004 ; Cole, 2000 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Η “φύση”, το “φυσικό” ήταν εγγεγραμμένο στα σώματα των υποκειμένων και αυτήν έπρεπε να υπηρετήσουν και να υπακούσουν. Οι όροι υποτέλειας και εξουσίας ήταν επίσης εμφανείς με άμεσο αποδέκτη το “πιο φυσικό” φύλο των φύλων , τις γυναίκες (Cole, 2000 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; Offen, 1984 ; Pine, 1997 ; Pollard, 1998 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Weindling, 1988). Οι γυναίκες ήταν αυτές που στέκονταν κάτω από μια κοινωνικά νοερή δαμόκλειο σπάθη. Οι γυναίκες ήταν αυτές που έπρεπε να αναγεννήσουν το έθνος και την εθνική υπερηφάνεια, υπακούοντας στη μοναδική αιτία ύπαρξής τους, τη μητρότητα. Να “χτίσουν” το έθνος προκειμένου να μην αφανιστεί από τους εχθρούς. Πότε με θετικά, πότε με αρνητικά μέτρα, η έμφαση δόθηκε στις μητέρες του έθνους, τις “άξιες και υπόχρεες” για την τέλεση αυτού του “ιερού καθήκοντος”.

Με αυτό τον τρόπο η πολιτική εξουσία στράφηκε στον έλεγχο και τη χειραγώγηση των σωμάτων των υποκειμένων, αυτό που ο Michel Foucault ονόμασε « βίο πολιτική και βιο εξουσία», ανοίγοντας τον δρόμο για την ανάλυση αυτής της στενής σχέσης ανάμεσα στην λογική και την πολιτική (Cole, 2000 ; Schneider, 1990). Κατά τον Foucault, η ιατρική και η στατιστική επιστήμη του πληθυσμού, η δημόσια υγεία και η δημογραφία συνιστούσαν μια «τεράστια διπολική τεχνολογία» η οποία επέτρεπε την αύξηση της κοινωνικής και πολιτικής εξουσίας του κράτους στα σώματα των ατόμων με την νομιμοποιητική δράση του βιοϊατρικού λόγου (Schneider, 1990). Αυτή η νέα μορφή τεχνολογίας και γνώσης συνιστούσε μια μορφή ‘παστορικής’ εξουσίας η οποία διέφερε ριζικά απο την πολιτική εξουσία, που παραδοσιακά κατείχε το κράτος. Η ‘παστορική’ εξουσία έδινε το παρόν με έναν διαφορετικό τρόπο που επικεντρωνόταν στο άτομο και προσδιόριζε την ύπαρξη με κανονιστικούς όρους εκεί που η πολιτική εξουσία λειτουργούσε μέσα από νόμιμες κατηγορίες και ιδρύματα που καθόριζαν το κοινωνικό γόητρο και τα δικαιώματα των πολιτών, εξειδικεύοντας την γνώση για τα μεμονωμένα υποκείμενα. Η ανάλυση του Foucault μας επιτρέπει να πάμε ένα βήμα παραπέρα από το αυτο-νομιμοποιητικό λεξιλόγιο των φιλελεύθερων

παραδόσεων και να γίνει εμφανής η έμμεση άσκηση φυσιολογικού ελέγχου στα άτομα όπως αυτή εκδηλώθηκε κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα.

Στις σελίδες που ακολουθούν επιχειρείται μια αναλυτικότερη παρουσίαση των πολιτικών που αναπτύχθηκαν στη Γαλλία και τη Γερμανία (χωρίς ωστόσο τα όρια να είναι ρητά και ευδιάκριτα) για την πληθυσμιακή αναπαραγωγή. Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στο παράδειγμα της Γαλλίας, ενώ το τρίτο αφιερώνεται στο παράδειγμα της Γερμανίας.

Στη Γαλλία πριν την επανάσταση του 1789 οι βασιλικοί διοικητές δικαιολογούσαν την ανάπτυξη του πληθυσμού, την εδαφική επέκταση και την αποικιακή κατάκτηση εξισώνοντας τον αριθμό των ατόμων με τον πλούτο (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Reggiani, 1996 ; Reynolds, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Schneider, 1990) . Αυτή η υπόθεση έγινε πιο δύσκολο να διατηρηθεί κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα. Ανάμεσα στο 1800 και 1850, ο πληθυσμός του Παρισιού διπλασιάστηκε από μισό εκατομμύριο στο ένα εκατομμύριο και αυτή η ανάπτυξη συνοδεύτηκε από βίαιες επαναστάσεις το 1830 και 1848 (Cole 2000). Οι πολιτικοί οικονομολόγοι άρχισαν να αναθεωρούν τον υπέρμετρο ενθουσιασμό τους για την αύξηση του πληθυσμού, καθώς ταυτόχρονα αυξήθηκε η φτώχεια (ή τουλάχιστον έγινε εμφανέστερη) , η αγραμματοσύνη και η αγανάκτηση του κόσμου. Οι Μαλθουσιανές προειδοποιήσεις για την ανάγκη ελέγχου του μεγέθους του πληθυσμού σε συσχέτισμό με την μειωμένη διαθεσιμότητα των πόρων (αν η αύξηση πραγματοποιηθεί ανεξέλεγκτα) (Malthus, 1940), διαπότισαν τη σκέψη των επιστημόνων.

Οι απόψεις γύρω από το ζήτημα άλλαξαν για ακόμα μια φορά γύρω στη δεκαετία του 1870, όταν οι ίδιοι πάλι επιστήμονες εξέφρασαν τους φόβους τους για κοινωνικό και εθνικό εκφυλισμό με την ήττα των Γάλλων στον Γαλλο-Πρωσικό πόλεμο (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Reggiani, 1996 ; Reynolds, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Schneider, 1990). Πολλά δημόσια πρόσωπα προειδοποιούσαν για την επιτακτική ανάγκη άμεσης αύξησης του αριθμού των γεννήσεων καθώς ο φόβος για ‘αποπληθυσμό’ ήταν συνέχεια παρών, κινητοποιώντας μέτρα πρόνοιας (θραυσματικού ωστόσο χαρακτήρα μέχρι και την περίοδο του Μεσοπολέμου) .

Αυτές οι αλλαγές στον τρόπο θέασης του ζητήματος πραγματοποιήθηκαν ταυτόχρονα με μια άλλη εξέλιξη: της στατιστικής “ως μια νέα γλώσσα για την περιγραφή του πληθυσμού, την σύνθεσή του, την συμπεριφορά του και τα ζωτικά του χαρακτηριστικά.... παρουσιάζοντας ανυποψίαστα πρότυπα και συνεκτικότητες στην κατά τα άλλα χαοτική πολυπλοκότητα του πληθυσμού” (Cole, 2000, σελ. 1). Μοιραία

αυτή η νέα γνώση για την δυναμική του πληθυσμού μετέβαλλε την φύση των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών συζητήσεων του 19^{ου} αιώνα. Η προσέγγιση με την οποία οι κοινωνικοί αναμορφωτές δικαιολογούσαν τις προτάσεις τους στην Γαλλία του 19^{ου} αιώνα επηρεάστηκε κάθετα από την δύναμη των αριθμών να αναπαριστούν την ζωή και τον θάνατο των Γάλλων με κυρίαρχο μέσο αναπαράστασης της δημογραφικής κατάστασης την στατιστική μέτρηση της διαφοράς των γεννήσεων και των θανάτων (“αποπληθυσμός”) (Cole, 2000) .

Το Γαλλικό παράδειγμα της αποκλειστικής μέριμνας για τον πληθυσμό, είναι τόσο παρόμοιο όσο διαφορετικό από παράλληλες εξελίξεις σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Όπως μας λέει και ο J. Cole, « Αυτή η μεταβολή, που ξεκίνησε στην Ευρώπη στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και συνέχισε μέχρι το 1^ο μισό του 20^{ου} , χαρακτηρίστηκε από πραγματική φθίση στους δείκτες θνησιμότητας και γεννητικότητας, καθώς οι άνθρωποι άρχισαν να ζουν περισσότερο και να περιορίζουν το μέγεθος της οικογένειας. Τίποτα δεν δείχνει να εξηγεί αυτή τη μετάβαση σε όλες τις περιοχές που καταγράφηκε, αλλά συνήθως συνοδευόταν από βιομηχανική ανάπτυξη και μετανάστευση από τις επαρχιακές περιοχές στην πόλη και εκτεταμένες αλλαγές τόσο στην οργάνωση της οικογένειας όσο και στην συμπεριφορά απέναντι στο γάμο και την σεξουαλικότητα» (Cole,2000, σελ. 2).

Στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, η αργή ανάπτυξη του πληθυσμού ήταν καλοδεχούμενη από την ισχυρή επιρροή του έργου του Thomas Malthus «*Θεωρία Περί Πληθυσμού*» το 1798. Ο Malthus απέρριπτε την πίστη των φιλελεύθερων προς την πρόοδο υποστηρίζοντας ότι ο πληθυσμός πάντα αυξάνεται γρηγορότερα από τις πηγές διατροφής. Κεντρική θέση στην ελεγεία του για την ‘φτώχεια των εθνών’ ήταν ότι ενώ η παραγωγή τροφίμων και πρώτων υλών αναπτύσσεται με ρυθμούς αριθμητικής προόδου (π.χ: 1, 3, 5, 7, 9, 11...), ο πληθυσμός αναπτύσσεται με ρυθμούς γεωμετρικής προόδου (π.χ: 1, 2, 4, 8, 16, 32...). Αν τα άτομα δεν μείωναν το μέγεθος των οικογενειών τους, προειδοποιούσε, οι φτωχοί θα πλήρωναν το τίμημα της συνεχούς αύξησης με αυξανόμενη μιζέρια, πείνα και εν τέλει θάνατο, επαναφέροντας τοιούτοτρόπως τον δημογραφικό παράγοντα σε θέση ισορροπίας. Υπό αυτή την επιρροή οι πολιτικοί οικονομολόγοι της Γαλλίας καλωσόριζαν οποιαδήποτε σημάδια (στατιστικά) ένδειξης περιορισμού του πληθυσμού και πτώση των δεικτών γεννητικότητας (Cole, 2000 ; Schneider, 1990) .

Η ήττα στον πόλεμο το 1870 άλλαξε για ακόμα μια φορά το τοπίο, δημιουργώντας μια διαφορετική επίγνωση για το κόστος της υπογεννητικότητας που ήρθε τώρα στο

προσκήνιο της δημόσιας συνείδησης (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Reggiani, 1996 ; Reynolds, 1996 ; Tomlinson, 1985 ; Schneider, 1990). Οι φόβοι για μείωση του πληθυσμού που ‘στοίχειωναν’ τον πολιτικό λόγο, καθώς οι θάνατοι υπερείχαν του αριθμού των γεννήσεων, ήταν το θέμα πολιτικών συζητήσεων για την ανάγκη λήψης μέτρων και την αύξηση του δείκτη γεννητικότητας. Σε αντίθεση όμως με τον 18^ο αιώνα όπου οι βασιλικοί διοικητές ενθάρρυναν την πληθυσμιακή ανάπτυξη με οποιοδήποτε μέσο, συμπεριλαμβανομένης της εξωτερικής μετανάστευσης και την προσάρτηση νέων επικρατειών, οι ‘γεννητιστές’ του 19^{ου} αιώνα αφοσιώθηκαν κυρίως στην αύξηση της γηγενούς γονιμότητας: « *Οι Γαλλίδες δε γεννούσαν αρκετά Γαλλικά μωρά*» (Cole, 2000, σελ. 4 ; Hunter, 1962, σελ. 492).

Ο σχηματισμός και η εφαρμογή των κρατικά επιχορηγούμενων πληθυσμιακών πολιτικών κατά την περίοδο του Γ’ Ράιχ ήταν επίσης ένας συνδυασμός των πολιτικών και των ειδικών επιστημόνων (Bachrach, 2004 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Οι δημογράφοι και οι γιατροί άδραξαν της ευκαιρίας που τους δόθηκε από το Ναζιστικό καθεστώς και έθεσαν ως προτεραιότητες την παραγωγικότητα και την υγεία του έθνους (Pine, 1997). Δημογραφικά σχήματα για την λεπτομερή καταγραφή του πληθυσμού και την ανασύσταση της κοινωνίας με ρατσιστικούς και βιολογικούς όρους έκαναν την εμφάνιση τους ως νέες τεχνικές κοινωνικού ελέγχου. Οι ιθύνοντες για την υγεία και οι σχεδιαστές της πληθυσμιακής πολιτικής έπαιξαν και εδώ πολύ σημαντικό ρόλο στον σχηματισμό της κοινωνικής πολιτικής του Γ’ Ράιχ, γεγονός το οποίο είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο στην καθημερινότητα των ατόμων, την οικογενειακή ζωή (Grossmann, 1995 ; Hermand, 1984 ; Stephenson, 2001 ; Pine, 1997).

Ωστόσο , τόσο στην Γαλλία όσο και στη Γερμανία, οι φόβοι για μείωση του πληθυσμού εξέφραζαν και άλλες κοινωνικές ανησυχίες: ανησυχία για τις γυναίκες που επέλεγαν να μην συμμορφώνονται στα συμβατικά πρότυπα της οικιακής φροντίδας και της μητρότητας (Cole, 2000 ; Grossmann, 1995 ; Hermand, 1984 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ο συσχετισμός του ιδιωτικού χώρου της σεξουαλικότητας, της τεκνοποίησης και της εθνικής ανάπτυξης ήταν φανερά ορατός. Το κράτος είχε πλέον (μοιραία) ένα νέο σκοπό : την ευθύνη να “προστατέψει” και να εγγυηθεί την ευημερία του έθνους. Σε αυτές τις συζητήσεις συμμετείχαν γιατροί, ιθύνοντες δημοτικοί και πολιτικοί οικονομολόγοι οι οποίοι και έπαιξαν σημαντικότερο ρόλο στην διαμόρφωση των ιδρυμάτων και σε αυτό που θα ερχόταν να ονομαστεί “μοντέρνο κράτος πρόνοιας”, το οποίο είχε σαν αποτέλεσμα

την αναθεώρηση του ρόλου της οικογένειας και την θέση της στην κοινωνική πραγματικότητα (Cole, 2000 ; Grossmann, 1995 ; Hermand, 1984 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ποιά ήταν τα αποτελέσματα αυτών των αλλαγών προς τις οικογένειες και ποιά η θέση των ανδρών και των γυναικών μέσα σ' αυτές;

2. Το παράδειγμα της Γαλλίας

“Τόσο λίγα παιδιά, τόσο λίγα χέρια, τόσο λίγοι σύμμαχοι – αυτοί ήταν οι λόγοι της ήττας μας”

(M. Pétain, 1940 παρατίθεται στο Tomlinson, 1985, σελ. 415.)

Με την ενθρόνιση του Louis XVI το 1774, η βασιλική εξουσία είχε ήδη υπερισχύσει των πολιτικών θεσμών που σχετιζόνταν με το φεουδαλικό παρελθόν της χώρας και ο έλεγχος τους ολοένα και αποδυναμώνονταν (Cole, 2000). Ταυτόχρονα ωστόσο, αυτό δεν σήμαινε ότι οι θεσμοί έχασαν εντελώς την επιρροή τους στη Γαλλική κοινωνία. Οι ευγενείς διατήρησαν αρκετά από τα κληρονομικά τους δικαιώματα, διατηρώντας ταυτόχρονα τις ιεραρχικές τους καταταμίσεις που διαχώριζαν τους αριστοκράτες από τους πληβείους και το περίπλοκο σύστημα προνομίων που καθόριζε τη νομική και οικονομική δομή του βασιλείου (Cole, 2000).

Με την πτώση της μοναρχίας το 1789, ενδυναμώθηκε και συγκεντροποιήθηκε η εξουσία της εθνικής διακυβέρνησης και δόθηκε έμφαση σε μια πιο δημοκρατική και ισότιμη κοινωνία ατόμων με διάθεση να μην επηρεάζεται η σχέση των πολιτών με το κράτος από την κοινωνική θέση, τάξη κ.ο.κ. (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001). Η ενδυνάμωση του δημοκρατικού κράτους ήταν ένα ζήτημα καθαρά πολιτικό. Η έμφαση όμως στην κοινωνία και η αναθεώρηση των υποδομών της, ήταν ένα ζήτημα κοινωνικό και προϋπόθετε μια κατά μέτωπον “επίθεση” στο κοινωνικό γίγνεσθαι όπως αυτό είχε διαμορφωθεί κατά την προεπαναστατική περίοδο. Κεντρικό ρόλο σε αυτήν την αλλαγή πορείας έπαιξε η έννοια του “πληθυσμού” (Cole, 2000 ; Huss, 1990 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Reynolds, 1996 ; Schneider, 1990) .

Πριν την επανάσταση, οι μελέτες για τον πληθυσμό χρησιμοποιούνταν για την αύξηση της εξουσίας του απολυταρχικού καθεστώτος με σκοπό να εντοπιστούν τυχόν εξαιρέσεις και προνόμια προς όφελος ορισμένων και την ελπίδα ότι θα μπορούσε να ελεγχθεί και να εξυγιανθεί το φορολογικό σύστημα (Cole, 2000). Θεωρώντας ότι η οργάνωση της κοινωνίας βασιζόταν σε γενικότερες αρχές και φυσικούς νόμους, ο βασιλιάς επεδίωκε τον συγκεντρωτισμό της εξουσίας με σκοπό την ‘θεμελίωση’ τους (Cole, 2000). Αυτοί οι νόμοι θεωρείτο ότι καθορίζονταν από μια παγκόσμια τάξη πραγμάτων, η οποία καθόριζε τόσο τα φυσικά γνωρίσματα και τις ικανότητες των πολιτών, όσο και τα κοινωνικά και πολιτικά καθεστώτα που έδιναν μορφή στη συλλογική ζωή του έθνους (Cole, 2000 ; Schneider, 1990). Αυτό σήμαινε

συνεπαγόμενα ότι όλα τα άτομα κατείχαν μια ίσης αξίας κοινωνική θέση εντός των πλαισίων μιας ευρύτερης συσσωμάτωσης, κλονίζοντας παλαιότερες θέσεις και αρχές του συστήματος το οποίο στηριζόταν στις θεσμοθετημένες τάξεις (estates).

Κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα, η αξία των πληθυσμιακών μελετών είχε ήδη γίνει λοιπόν αντιληπτή χωρίς ωστόσο να γίνει αναπόσπαστο και αναγκαίο κομμάτι της διακυβέρνησης. Ένας από τους πρώτους που αντιλήφθηκε την “χρησιμότητα” της πληθυσμιακής καταμέτρησης, ήταν ο J.B Colbert, υπουργός του Louis XIV, ο οποίος ‘εποφθαλμιούσε’ την αύξηση των φορολογικών εσόδων του βασιλιά (κάτι που εξαρτιόταν τόσο από το μέγεθος του πληθυσμού όσο και από την παραγωγικότητα του) (Cole, 2000). Ξεκινώντας το 1670, δημοσιεύτηκαν αρκετές αναφορές μετακίνησης πληθυσμού στο Παρίσι βασιζόμενες σε αρχεία γεννήσεων και θανάτων των ενοριών (Cole, 2000). Από αυτή την σκοπιά αναπαρήχθησαν αρκετές μελέτες διοικητικών περιφερειών αλλά ωστόσο ο Colbert αλλά και άλλοι ερευνητές του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα απέτυχαν στην απόδοση λεπτομερούς καταγραφής ολόκληρου του πληθυσμού (Cole, 2000).

Λίγα χρόνια αργότερα ο Vauban παρουσίασε ένα εκτενές αναμορφωτικό φορολογικό σχέδιο το οποίο προϋπόθετε την ετήσια καταμέτρηση του πληθυσμού (*Di'me royal*, 1707) χωρίς ωστόσο να εφαρμοστεί για άλλους λόγους (Cole, 2000). Το 1772, ο Άββας Terray κατόρθωσε τη συλλογή στοιχείων με ετήσια αναφορά για την πληθυσμιακή μετακίνηση βασιζόμενος σε στοιχεία βαπτίσεων και θανάτων των ενοριών (Cole, 2000). Παρ’ όλα αυτά, την πρώτη ολοκληρωμένη δημόσια λογιστική αρχή για τον πληθυσμό την παρήγαγε ο Jacques Necker (*Compte-rendu de l'etat du royaume et des affaires publiques*, 1781), χωρίς ωστόσο να προλάβει να βοηθήσει την οικονομική κρίση που ξέσπασε, η οποία και ήταν η αιτία έκπτωσης του Louis XVI, το 1789 (Cole, 2000).

Με τις οικονομικές κρίσεις του 1770 και 1780 το ζήτημα του πληθυσμού θεωρήθηκε κρίσιμο καθώς η γνώση του ακριβούς μεγέθους του πληθυσμού θα ήταν απαραίτητη για οποιαδήποτε αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος και συνεπαγόμενα των προσόδων. Μέχρι τότε ο βασιλιάς δεν είχε αξιόπιστους τρόπους γνώσης του πόσοι άνθρωποι πλήρωναν, πόσο και πότε ή πόσα χρωστούσαν, καθώς οι εξουσιοδοτημένοι για αυτές τις ενέργειες ήταν ιδιώτες και όχι άμεσα ελεγχόμενοι από τον μονάρχη (Cole, 2000). Το 1774, ο Turgot επιχείρησε να αντιμετωπίσει αυτό το ζήτημα με την ολοκληρωτική αναδόμηση της διοίκησης αλλά ακόμα οι κύκλοι και τα συμφέροντα της οικονομικής ελίτ και της αριστοκρατίας επεδείκνυαν σθεναρή αντίσταση σε

τέτοιου είδους προσπάθειες συγκεντρωτισμού των αρχών και των πληροφοριών (Cole, 2000).

Τα δύο αυτά αντιμαχόμενα στρατόπεδα (από τη μία η παραδοσιακή ελίτ και από την άλλη οι κρατικοί αναμορφωτές) έθεσαν το ζήτημα του πληθυσμού όχι μόνο σαν στόχο του κρατικού ελέγχου αλλά και σαν αντικείμενο της νέας επιστήμης. Οι περισσότερες πληθυσμιακές μελέτες του 18^{ου} αιώνα αναπαρήχθησαν από ένα μεγάλο πλήθος φιλοσόφων του Διαφωτισμού οι οποίοι εξέδωσαν μόνοι τους τις έρευνες τους (Cole, 2000). Οι περισσότεροι από αυτούς έδιναν έμφαση στην έννοια του πληθυσμού με την μερκαντιλιστική χροιά, ισχυριζόμενοι ότι η ποσότητα, η σύνθεση και η ζωτικότητα του πληθυσμού ήταν δείγματα ιστορικής προόδου, δείκτης και εγγύηση της παραγωγικότητας (Cole, 2000). Αυτό συνεπαγόμενα οδήγησε στη σκέψη ότι η ποιότητα της διακυβέρνησης θα μπορούσε να υπολογιστεί συγκρινόμενη με την ευημερία των ατόμων (*«Ο πληθυσμός είναι το μόνο βέβαιο σημάδι που δείχνει την υγεία του πολιτικού σώματος, η στιγμή που ο πληθυσμός βρίσκεται στην ακμή του, είναι αναμφίβολα η στιγμή της μεγαλύτερης δύναμης του κράτους...»*) (Jean-Joseph Expilly, 1768 *παρά τίθεται στο* Cole, 2000, *σελ. 25*).

Οι περισσότερες εργασίες με αντικείμενο τον πληθυσμό κατά τον 18^ο αιώνα ήταν κάθετα επηρεασμένες από τον Διαφωτισμό και την πίστη στην καθολικότητα (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Schneider, 1990). Θεωρούταν ότι αυτό που είναι σημαντικό για τους ανθρώπους είναι τα κοινά χαρακτηριστικά τους, οι συμπεριφορές και όλα αυτά που τους επέτρεπαν να κατηγοριοποιούνται συλλογικά. Ωστόσο, μια πιο προσεκτική παρατήρηση αρκούσε για την διάψευση τέτοιου είδους ισχυρισμών : οι γυναίκες διέφεραν από τους άνδρες, οι αγρότες από τους αστούς, οι Γάλλοι από τους Βρετανούς, κοκ.

Ο Buffon, εξέχων φυσιοδίφης και διοικητής των βοτανικών κήπων του βασιλέως, έδωσε την λύση σε τέτοιου είδους παρατηρήσεις: οι διαφορετικές κουλτούρες και τα άτομα που απάρτιζαν τον κόσμο ήταν ουσιαστικά οι ίδιες, υποκείμενες στους ίδιους φυσικούς νόμους και η διαφορά βρισκόταν και προέκυπτε από τις διαφορετικές θέσεις που κατείχαν στην ιστορική εξέλιξη (Cole, 2000). Έτσι, την ίδια στιγμή που διασφαλιζόταν η ενότητα των ατόμων, διασφαλιζόταν ταυτόχρονα και το δικαίωμα ιεράρχησης των διαφορετικών ομάδων ανάλογα με την βαθμίδα πολιτισμού στην οποία βρίσκονταν. Δεν προκαλεί έκπληξη το ποιοί αποτελούσαν κατά τον Buffon την κορυφή της πυραμίδας : οι Ευρωπαίοι (Cole, 2000). Τίποτα δεν θεωρούταν τυχαίο. Κατά τον 18^ο αιώνα τα πάντα καθορίζονταν από αιτιακές σχέσεις και δεσμούς

σε μια σειρά διαδοχικών γεγονότων. Η συχνότητα των γεννήσεων ή των θανάτων προς τον συνολικό αριθμό των ατόμων θεωρούταν έκφραση ενός παγκόσμιου νόμου που επηρέαζε τον πληθυσμό πάντα με τον ίδιο τρόπο (και αριθμητικά) είτε μέσω επιδημιών ή ανθρώπινων ενεργειών, ένας ισχυρισμός που τέθηκε υπό αμφισβήτηση όταν έγιναν διαθέσιμες περισσότερες στατιστικές μελέτες.

Το 1784 ο Montesquieu στο έργο του «*De l'esprit des lois*» (1748) αντιτιθέμενος προς αυτές τις θεωρίες, έγραφε ότι ο πληθυσμός τόσο της Ευρώπης, όσο και της Γαλλίας ειδικότερα, είχε παρουσιάσει μια φθίνουσα πορεία από την εποχή του Καρλομάγνου (Cole, 2000). Αρκετοί Διαφωτιστές ασπαζόμενοι τις απόψεις του, ζητούσαν πολιτική και οικονομική αναμόρφωση κατηγορώντας την βασιλική διακυβέρνηση για τον αποδεκατισμό του πληθυσμού και την μη υγιή διανομή του πλούτου και των πηγών, γεγονός το οποίο δεν επέτρεπε την αύξηση του πληθυσμού όπως αυτό οριζόταν από τους “φυσικούς νόμους” (Cole, 2000).

Στην αντιπέρα όχθη βρισκόταν ο Louis Messance, γραμματέας του Περιφερειάρχη της Auvergne, Jean-Francois de La Michodiere. Μνημένος στις μεθόδους της πολιτικής αριθμητικής της Γαλλίας, δημοσίευσε το 1766 το έργο του με τίτλο “*Recherches sur la population des generalites d’ Auvergne, de Lyon, de Rouen, et de quelques provinces et villes du Royaume*”. Ο Messance αφού πρώτα συνέκρινε τα διαθέσιμα στοιχεία επτά διοικητικών διαμερισμάτων και ενός μεγάλου αριθμού πόλεων της Γαλλίας, υποστήριξε ότι ο πληθυσμός αυτός είχε αυξηθεί κατά 1/3 τα τελευταία εξήντα χρόνια, μια όχι και τόσο μεγάλη αύξηση αλλά αρκετή για να αμφισβητήσει αυτούς που υποστήριζαν την πτώση του αριθμού του πληθυσμού (Cole, 2000).

Αυτές οι πεποιθήσεις και οι στιχομυθίες ήταν που έθεσαν τα θεμέλια και κατέδειξαν την επιτακτική ανάγκη για την εισαγωγή της πληθυσμιακής έρευνας στην πολιτική της διακυβέρνησης. Ελλείψη μιας ακριβέστερης μεθόδου υπολογισμού, ο υπολογισμός του συνολικού πληθυσμού από τον αριθμό των γεννήσεων έγινε κοινός τόπος. Καθορίζοντας τον μέσο όρο του αριθμού των γεννήσεων μιας δεδομένης περιόδου όπου το μέγεθος του πληθυσμού ήταν γνωστό και διαιρώντας τον με τον συνολικό πληθυσμό της ίδιας περιοχής, καθόριζαν τον αριθμό των γεννήσεων σε περιοχές όπου ο αριθμός του πληθυσμού ήταν άγνωστος (Cole, 2000). Ωστόσο, αυτή η διαδικασία υπολογισμού επέφερε ένα απρόσμενο αποτέλεσμα : άρχισε να διαφέρεται ότι ο αριθμός αυτός μόνο σταθερός δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί αλλά αντιθέτως ιδιαίτερα περίπλοκος και ποικίλλος (Cole, 2000).

Σε αυτή τη διαλεκτική για τη βαρύτητα του πληθυσμού ως στοιχείο πολιτικής και κοινωνικής σημασίας ήρθε να προστεθεί η μελέτη του Jean-Baptiste Moheau, «*Recherches et considerations sur la population de la population de France*» το 1778 (Cole, 2000). Η μελέτη αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο για τις ενδεδειγμένες παρατηρήσεις της αλλά κυρίως για την κοσμική και οργανική θέαση του πληθυσμού και της κοινωνίας, αποκλειστικά ως υλικό χρήσιμο για τις διοικητικές ανάγκες του μονάρχη.

Ο Moheau υποστήριζε ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια άρτια δομημένη πολιτική μηχανή σε ένα κράτος όπου ο πληθυσμός του παραμένει άγνωστος, εξισώνοντας τους στατιστικούς αριθμούς με τα οφέλη που θα απολάμβανε ο βασιλιάς από τις ζωές και τις δραστηριότητες των ατόμων. Η έμφαση δόθηκε στην λεπτομερή καταγραφή και καταμέτρηση των μικρότερων ομάδων στο εσωτερικό του πληθυσμού (πόσες γυναίκες που δεν είχαν γεννήσει μέχρι τα 30, πόσοι άγαμοι άνδρες πάνω από τα 50, κτλ.), προσδιορίζοντας ταυτόχρονα και τα “καθήκοντα” της κάθε ομάδας και αξιολογώντας τα σε μια κλίμακα κοινωνικής σημασίας με έμφυλα διαποτισμένο λόγο. Θεωρούσε και υποστήριζε ότι οι άνδρες αποτελούσαν μεγαλύτερη πλουτοπαραγωγική πηγή για την μοναρχία απ’ ότι οι γυναίκες, υπερτονίζοντας τις στρατιωτικές, κυβερνητικές και εργατικές τους δραστηριότητες και ενασχολήσεις. Οι γυναίκες αναγνωρίζονταν μόνο ως προς τις αναπαραγωγικές τους ιδιότητες και για αυτό “το κράτος έχει τεράστια υποχρέωση στο γυναικείο φύλο, γιατί είναι αυτές που αναπαράγουν” (Moheau, 1778, παρατίθεται στο Cole, 2000).

Οι άνδρες λοιπόν είχαν αξία για αυτό που έκαναν και οι γυναίκες για αυτό που ήταν. Ο έμφυλος ντετερμινισμός κυριέυε τις γυναίκες και τα σώματα τους, τα οποία όριζαν την εξέλιξη της ζωής τους. Το κοινωνικό καθήκον των γυναικών εκπληρωνόταν μέσα από την μητρότητα (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel-Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985) . Τα παιδιά αυτά τα “χρωστούσαν” στο κράτος και σε αντάλλαγμα το κράτος ωφείλε την “προστασία” των μητέρων μέσα από νομοθεσίες που στόχευαν στην οικογένεια (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985). Οι απόψεις του Moheau δεν ήταν απλά μια αντανάκλαση και αναπαραγωγή των “παραδοσιακών” έμφυλων προτύπων και ρόλων αλλά πήγαιναν ένα βήμα παραπέρα : τόνιζε ότι ένας άνδρας μπορούσε να γονιμοποιήσει πολλές γυναίκες, ενώ αντίθετα η σχέση μιας γυναίκας με πολλούς

άνδρες δεν θα μπορούσε να έχει μεγαλύτερη χρησιμότητα από την υπηρεσία του ενός (Cole, 2000).

Η λεπτομερής μέτρηση των υποομάδων σκόπευε την εξακρίβωση του κατά πόσο τα άτομα εκτελούσαν τις υποχρεώσεις τους απέναντι στο βασιλιά και την κοινωνία (Cole, 2000). Αυτή η χρήση των αριθμών φανερώνει την τάση που επικρατούσε στις μελέτες του πληθυσμού του 18^{ου} αιώνα για εξεύρεση νόμων που θα ίσχυαν παγκοσμίως και της επιθυμίας να περιγραφεί η μοναδικότητα που διέκρινε τα άτομα όντας μέλη μιας πληθυσμιακής ομάδας (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001). Ασχέτως με τα αποτελέσματα αυτών των μελετών, διαφαίνεται ο τρόπος με τον οποίο οι υπέρμαχοι της συγκεντρωτικής διοίκησης προσπαθούσαν να νομιμοποιήσουν τις προτάσεις τους συστήνοντας “επιστημονικές” λύσεις σε προβλήματα πέρα για πέρα πολιτικά, μετατοπίζοντας τη συζήτηση περί αναμόρφωσης από πολιτικές σε ηθικο-κοινωνικές βάσεις, χαλκεύοντας έτσι την άσκηση εξουσίας πίσω από ένα πέπλο τεχνοκρατικής αποδοτικότητας.

Το πέρασμα από αυτής της φύσης οργανικές θεωρίες στην άμεση και έμμεση παρέμβαση του κράτους στις ζωές των ατόμων προτάσσοντας το “κοινό καλό” δεν άργησε να έρθει. Ωστόσο, μετά την επανάσταση τέτοιου είδους δηλώσεις δεν μπορούσαν πια να δικαιολογήσουν την ενεργητική πολιτική παρέμβαση του κράτους και έτσι οι υπέρμαχοι αυτών των ιδεών έπρεπε να στραφούν αλλού προκειμένου να νομιμοποιήσουν τις πληθυσμιακές τακτικές που πρόσβευαν (Cole, 2000). Αυτό επετράπη με την ιδέα που υποστήριζε την αλληλοδιαπλοκή του πληθυσμού ως αυτορυθμιζόμενου κοινωνικού οργανισμού και την ενσωμάτωση μιας νέας πολιτικής οντότητας- του έθνους.

3.1. Από την θεωρία στην πράξη

Όταν οι ιθύνοντες άρχισαν την καταμέτρηση, το πλήθος των πληροφοριών δημιούργησε και πρακτικά προβλήματα. Ο όγκος των δεδομένων κατέστησε επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας νέων γραφειοκρατικών “τόπων” και η στατιστική μελέτη του πληθυσμού έλαβε μια νέα κορύφωση. Τόσο η Συντακτική Συνέλευση (1789-1792) όσο και η Συμβατική Συνέλευση(1792-1795) υπό την ηγεσία του Francois de Neufchateau επεδίωξαν την οργάνωση των πληθυσμιακών μελετών, χωρίς ωστόσο να πετύχουν μια γενική απογραφή (Cole, 2000). Το πρώτο πραγματικό

εθνικό δελτίο πληθυσμιακής απογραφής εδραιώθηκε υπό την υπουργεία του Lucien Bonaparte στο Υπουργείο Εσωτερικών (Cole, 2000). Εν τω μεταξύ είχαν ήδη δημιουργηθεί νέες ευκαιρίες για επιστημονική μελέτη του ζητήματος του πληθυσμού και νέες πολιτικές χρήσεις αυτών των γνώσεων.

Η δημιουργία της Συντακτικής Συνέλευσης επέφερε ακόμα μια ρηξικέλευθη αλλαγή στο σύστημα διαχείρισης των δεδομένων. Εγκαθιδρύθηκαν διοικητικές μονάδες οι οποίες ήταν ομοιογενείς ως προς το ζήτημα του πληθυσμού, τις πηγές και την επικράτεια (Cole, 2000). Ιδρύθηκαν 83 διοικητικές διαιρέσεις το 1790 με σκοπό να αντικαταστήσουν την έως τότε συλλογή στοιχείων από την εκκλησία, τον στρατό, κτλ. Το κάθε παράρτημα ελεγχόταν από έναν διοικητή ο οποίος ανέφερε απευθείας στον υπουργό εσωτερικών του Παρισιού και σήμαινε συνεπαγόμενα την γεωμετρική ομογενοποίηση του πολιτικού χάρτη του έθνους (Cole, 2000).

Ένα ακόμη σημείο-σταθμός για την πορεία προς την ενίσχυση της κρατικής παρέμβασης ήταν ο Νόμος της 20ής Σεπτεμβρίου ο οποίος 'θεσμοθέτησε' την πράξη της γέννησης, του γάμου και του θανάτου ορίζοντας τες με καθαρά πολιτικούς όρους (Cole, 2000). Ο νόμος αυτός σφετερίστηκε τον παραδοσιακό έως τότε ρόλο της εκκλησίας ως την μόνη εξουσιοδοτημένη μορφή επίβλεψης και καταγραφής αυτών των καίριων στιγμών στην ζωή των ατόμων. Οι δήμαρχοι κάθε πόλης είχαν εντολή να κατάσχουν όλα τα αρχεία των ενοριών που αφορούσαν τους γάμους, τις βαπτίσεις και τις ταφές και να τα αρχειοθετήσουν σε διοικητικά αρχεία. Πλέον κανένα άτομο δεν θα μπορούσε να γεννηθεί, να παντρευτεί ή ακόμα και να πεθάνει χωρίς την επίσημη αναγνώριση αυτής της πράξης από το κράτος. Αυτό ήταν και το πρώτο αποφασιστικό και νομοθετικά εφαρμόσιμο βήμα στην πορεία προς την κρατική παρέμβαση.

Από το 1789 μέχρι το 1795 η κυβέρνηση της Επανάστασης ανέλαβε 446 έρευνες για πληθυσμιακά ζητήματα εκ των οποίων το 1/3 ήταν οικονομικής φύσης και αναφερόταν στις διαθέσιμες πηγές του κράτους κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο (Cole, 2000).

Παρ' όλη την αβεβαιότητα που επικρατούσε αυτά τα χρόνια, τόσο ο αυξημένος συγκεντρωτισμός της εξουσίας των Ιακωβίνων όσο και η ταυτόχρονη πίεση των φόβων για ξένη εισβολή και εσωτερική αντίσταση, ενθάρρυναν την επέκταση των πληροφοριών για το Παρίσι και τα προάστια (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985). Παρά τις προσπάθειες να διαφοροποιηθεί η πρόθεση εκτέλεσης αυτών των ερευνών από παρόμοιες της μοναρχίας, οι πληροφορίες που απαιτούνταν συμβάδιζαν

με την πορεία που είχε χαρακτηρίσει από το 1770, αναμειγνύοντας επίσης τις καθολικές υποθέσεις με μια εμπειρική αίσθηση της σημασίας της διαφοράς και της απόκλισης. Η είσοδος σε μια νέα θέαση της λειτουργίας της πληθυσμιακής έρευνας στη Γαλλία συνέβη υπό την υπουργία του Francois de Neufchateau, ο οποίος δημιούργησε ένα ειδικό Γραφείο Στατιστικής (*Bureau de Statistique*) προκειμένου να διαχειριστεί την συσσώρευση του όγκου των πληροφοριών που είχε διαφύγει στους διοικητικούς των προηγούμενων ετών εξαιτίας της επανάστασης (Cole, 2000). Τα σχέδια του για την ίδρυση του *Bureau de Statistique* έδωσαν θεσμική έκφραση στην καθολικότητα του Διαφωτισμού και το εμπειρικό ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο. Ο Neufchateau έδινε ιδιαίτερη αξία στους αριθμούς για την ικανότητα τους να αποκαλύπτουν τις κατά τα άλλα 'αφανείς' αιτίες επιρροής της συμπεριφοράς του πληθυσμού : μέσα σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, η παρατήρηση ενός μεγάλου δείγματος θα μπορούσε να αποκαλύψει αυτές τις 'κρυφές' αιτίες που διαδραματίζονταν σιωπηλά στο παρασκήνιο (Cole, 2000). Ο υπολογισμός μπορούσε να αποκαλύψει γεγονότα τα οποία ήταν αδύνατο να αποδειχθούν αποκλειστικά και μόνο από την παρατήρηση. Παρ' όλα τα μεγαλεπίβολα σχέδια του και τις πομπώδεις προσδοκίες του Neufchateau, το *Bureau de Statistique* δεν άντεξε στον ρουχ της ιστορίας και εξαυλώθηκε ολοκληρωτικά. Μόνο το 1830 κατάφερε ξανά η Γαλλία να αποκτήσει ένα εθνικό γραφείο συλλογής στατιστικών πληροφοριών για τον πληθυσμό (Cole, 2000). Ωστόσο, τα γεγονότα αυτά έχουν ιδιαίτερη σημασία διότι καταδεικνύουν την τάση θεσμοθέτησης της επιστήμης για λογαριασμό των κυβερνητικών προσδοκιών.

3.2. Από το Άτομο στον Πολίτη

Κατά την περίοδο του *ancien regime*, τα άτομα δεν είχαν πολιτική υπόσταση και τα νομικά τους δικαιώματα είχαν να κάνουν με την θέση που είχαν σε μια ιεραρχία κτηματικών, περιουσιακών και σωματικών προνομίων σύμφωνα με τις θεσμοθετημένες τάξεις (Cole, 2000). Με την ίδρυση του νέου καθεστώτος, όλα τα άτομα κατείχαν συγκεκριμένα ατομικά δικαιώματα και υποχρεώσεις ανάλογα με την ιδιότητα τους ως παιδιά, άγαμοι ενήλικες, πατέρες, σύζυγοι, κτλ. Αυτή η 'ανακάλυψη' των μικρότερων συσσωματώσεων εντός των πλαισίων της ευρύτερης πληθυσμιακής ομάδας επέτρεψε στους στατιστικολόγους να χρησιμοποιήσουν αυτές τις καταγραφές και πληροφορίες προκειμένου να διαπιστώσουν συχνότητες και

τάσεις ανάμεσα στις διαφορετικές υπο-ομάδες και μπόρεσαν να συγκρίνουν τις διάφορες περιοχές, μεταλλάσσοντας την σχέση του κυβερνήτη-κυβερνώμενου (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Schneider, 1990).

Όπως έχει προαναφερθεί, με τον νόμο της 20^{ης} Σεπτεμβρίου οι πράξεις της βάπτισης, του γάμου και του θανάτου ορίζονταν πλέον κοσμικά και θεσμικά . Συγκεκριμένα όσον αφορά στην πράξη θανάτου, πλέον ο θάνατος έπρεπε να πιστοποιηθεί παρουσία ενός κυβερνητικού αξιωματούχου στην οικία του θανόντος, με αποτέλεσμα την δημιουργία τοιουτοτρόπως ευκαιριών για την ‘εξερεύνηση’ ιδιωτικών χώρων οι οποίοι μέχρι τότε βρισκόνταν εκτός διοικητικής δικαιοδοσίας, υπογραμμίζοντας την διοικητική εξουσία που πήγε χέρι-χέρι με την κρατική πολιτική. Η διαδικασία πιστοποίησης θανάτου ήταν υποχρεωτική και επέβαλε ποινές σε περίπτωση που δεν γινόταν αναφορά εντός τριών ημερών από την ημέρα θανάτου (Cole, 2000). Αυτή η νέα εξέλιξη σήμαινε όχι μόνο την παρουσία ενός διοικητικού στον ιδιωτικό χώρο των ατόμων αλλά και την δημιουργία ενός σώματος ιατρικών ερευνητών για λογαριασμό του κράτους προκειμένου να βεβαιωθούν οι συνθήκες και τα αίτια θανάτου. Πρωταρχικός στόχος ήταν η αποφυγή της ταφής των σωμάτων ατόμων που δεν ήταν ακόμη νεκρά με ιατρικούς όρους (Cole, 2000) . Το Άρθρο 1 απαγόρευε στους συγγενείς το τύλιγμα του σώματος ή του προσώπου αυτού που θεωρούταν νεκρός, όπως επίσης και την έκθεση του σε κρύο αέρα προτού διαπιστωθεί ο θάνατος του από τον ιατροδικαστή.

Αυτές οι γραφειοκρατικές διαδικασίες είχαν δύο αποτελέσματα. Κατ’ αρχήν, οι λεπτομέρειες που καταγράφονταν στα πιστοποιητικά θανάτου από τους γιατρούς κατέδειξαν ότι τα ποσοστά θανάτου ποίκιλλαν ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τον τόπο κατοικίας, την κοινωνική θέση, το κλίμα, την εποχή, κτλ., οδηγώντας τους στατιστικούς να εγκαταλείψουν την πίστη τους σε παγκόσμιους νόμους (Cole, 2000). Επιπλέον, η πιστοποίηση του θανάτου ήταν αδύνατον να συμβεί την ίδια στιγμή που ένα άτομο πέθαινε. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία ενός διπλού ετεροχρονισμένου θανάτου : τον βιολογικό θάνατο (η στιγμή που η καρδιά σταματά να χτυπά) και τον κοινωνικό (την κρατική καταγραφή και πιστοποίηση του), την διττή και ‘απαράβατη’ φύση του ατόμου.

Αυτές οι νέες εξελίξεις στον τομέα του πληθυσμού ‘εξόπλισαν’ τους διοικητικούς με την ιδέα της “αντικειμενικότητας” των διαδικασιών και των συμπαρομαρτούντων των μελετών (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Schneider, 1990). Το κράτος πλέον είχε την “εξουσιοδότηση” παρέμβασης στις ζωές των ατόμων εις το όνομα της εθνικής

υγείας και ευημερίας και την “υποχρέωση” να προστατεύσει την δημόσια ζωή. Η βελτίωση των στατιστικών μετρήσεων επέτρεψε την συνέχιση της χρήσης τους, ενώ ταυτόχρονα επέφερε μια απροσδόκητη αβεβαιότητα εντός της επιστημονικής κοινότητας για την δυνατότητα τους να αποκαλύπτουν την αιτιότητα για το γίνεσθαι του κοινωνικού κόσμου (Cole, 2000).

Μέχρι τα μέσα του αιώνα, ο “πληθυσμός” άρχισε να σημαίνει πολλά περισσότερα πράγματα από ένα απλό άθροισμα σωμάτων σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή. “Πληθυσμός” σήμαινε τα σημάδια της ιστορίας αυτών των σωμάτων, σημάδια και συμπεριφορές ευανάγνωστες που έβαζαν σε μια τάξη το χαοτικό παρελθόν της κοινωνικής ζωής και τις αιτίες του μέλλοντος (Schneider, 1990). Τόσο η αυτονομία του ατόμου όσο και η αντίληψη για την δημόσια υγεία αναδιαμορφώθηκαν από την επίδραση και τον ‘λόγο’ των αριθμών προκειμένου να εδραιωθούν κοινωνικά πρότυπα ευημερίας προς αντικατάστασιν της ατομικής μέτρησης της ικανοποίησης (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Schneider, 1990). Οι διοικητικοί πλέον υπέθεταν ότι θα μπορούσαν να εκτιμούν την επίδραση των μεμονωμένων ατόμων στο σύνολο της κοινωνίας.

Το 1820 ο Louis-Rene Villerme, διαπρεπής υγιεινολόγος της εποχής ο οποίος είχε διατελέσει χειρουργός στο στρατό του Ναπολέοντα επί 11 χρόνια, δημοσίευσε στο περιοδικό “*Annales d'hygiene publique et de medicine legale*” την έρευνα του που αφορούσε στον διαφορετικό δείκτη θνησιμότητας ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς κατοίκους του Παρισιού, η οποία και αποτέλεσε επιτομή στις μελέτες για τον πληθυσμό (Cole, 2000). Πλέον η επιστημονικοποίηση του καθημερινού λόγου με τους γιατρούς, τους υγιεινολόγους, τους πολιτικούς οικονομολόγους, κτλ, να συνομιλούν τόσο για κοινωνικά όσο και για πολιτικά ζητήματα προτείνοντας μέτρα για την επικείμενη αναμόρφωση, ήταν πραγματικότητα. Το επικίνδυνο και “ανθυγιεινό” περιβάλλον των γειτονιών της πρωτεύουσας βρισκόταν εδώ και χρόνια στο επίκεντρο των συζητήσεων, ωστόσο με τη βοήθεια της στατιστικής ο Villerme έθεσε το ζήτημα σε νέες βάσεις και προοπτικές (Cole, 2000). Μέσω της έρευνας του κατέδειξε έναν ακόμα σοβαρότατο παράγοντα πρόκλησης του υψηλού δείκτη θνησιμότητας, πιο ισχυρό από τους περιβαλλοντικούς και κλιματολογικούς : η φτώχεια και ο πλούτος φάνηκε να επηρεάζουν κάθετα τους δείκτες αυτούς, συνδέοντας τον πλούτο με την μακροζωΐα και συνεπαγόμενα την φτώχεια με τον θάνατο.

Η υπόθεση του Villerme βασιζόταν στην πεποίθηση ότι κάθε γειτονιά χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια και κατέχει έναν ειδικό χαρακτήρα, προσελκύοντας άτομα ομοίων συσσωματώσεων και συντεχνιών, κοινωνικής θέσης και πλούτου, σχηματίζοντας συλλογικά σώματα των οποίων τα κοινά χαρακτηριστικά επέτρεπαν τις περαιτέρω υποθέσεις για τις ζωές των ατόμων σε προσωπικό επίπεδο (Cole, 2000). Μια αλυσίδα συνειρμών και υποθέσεων (π.χ: γειτονιές των οποίων τα περισσότερα διαμερίσματα δεν φορολογούνταν, τις κατέτασσε στις ‘φτωχιές’ γειτονιές) του επέτρεψε την κατηγοριοποίηση και μετέπειτα σύγκριση των γειτονιών του Παρισιού.

Ο Villerme δεν υποστήριζε ότι ο πλούτος ή η πενία ήταν αυτοί καθ’ αυτοί οι παράγοντες που προκαλούσαν ή απέτρεπαν τον θάνατο των ατόμων με μηχανιστική έννοια αλλά τους θεωρούσε τις πρωταρχικές αιτίες για τις διαφορές στον δείκτη θνησιμότητας που χαρακτήριζε κάθε μια γειτονιά, παράγοντας διαφορετικές συχνότητες κατοίκων ανά θάνατο.

Ένας θάνατος μπορούσε να κατανοηθεί μόνο σε σχέση και σύγκριση με τους άλλους, περνώντας πλέον από την μηχανιστική αιτιότητα στην καταγραφή των παρατηρούμενων συχνοτήτων (Cole, 2000 ; Schneider, 1990). Τα άτομα πλέον δεν ήταν αυτόνομες μονάδες αλλά μαζικά μορφώματα πληθυσμού, παραγόμενες κοινωνικές τάξεις και κατετμημένες ομάδες, λιγότερο ή περισσότερο επηρεασμένες από τους ‘παράγοντες’, και κοινωνικοί διαμορφωτές.

Το συμπέρασμα του ήταν ότι με την “εξέλιξη του πολιτισμού” και την επιμόρφωση των ανθρώπων οι κοινωνικές ανισότητες θα μειώνονταν. Τα πορίσματα του Villerme αφομοιώθηκαν και σε άλλες συναφούς είδους κρατικές έρευνες για την επιδημία της χολέρας που ξέσπασε το 1832, δείχνοντας ότι εκ των 40.000 θανόντων, το 32% προερχόταν από τις φτωχότερες κοινωνικές ομάδες. Με αυτό το πόρισμα (αν και δύσκολο να κριθεί η ακρίβεια του) αυτές οι κοινωνικές ομάδες αναπαρίσταντο ως ένα ομοιογενοποιημένο σώμα, ένα “επικίνδυνο” στοιχείο στην καρδιά της πόλης, ορμώμενο από αδυσώπητες οικονομικές δυνάμεις και ειδωμένο ως σύνολο προσωπικών αποτυχιών (Cole, 2000).

Το 1835 ακόμα μια παρόμοια δουλειά του Βέλγου μαθηματικού και αστρονόμου Adolphe Quetelet, υποστήριζε ότι μπορούσαν να παρατηρηθούν συγκεκριμένες συχνότητες σε στατιστικές μελέτες που αφορούσαν κοινωνικά φαινόμενα και ότι οι φυσικοί νόμοι δεν δρουν στο άτομο μεμονωμένα αλλά στο σύνολο, κάτι το οποίο μπορεί να καταστεί παρατηρήσιμο με την πάροδο του χρόνου (“*Sur l’ homme et le développement de ses facultes*”) (Cole, 2000). Έτσι αποδυναμωνόταν η έμφαση στο

μεμονωμένο άτομο και τα βλέμματα στρέφονταν πλέον στα συλλογικά σώματα. Ο Quetelet υποστήριζε ότι το άτομο πρέπει να απογυμνωθεί από την μοναδικότητα του προκειμένου να αποφευχθούν όλα εκείνα τα ευρήματα που δεν είχαν καμμία χρησιμότητα (συναισθήματα, κίνητρα, κτλ.).

Η μεγαλύτερης σημασίας έννοια που προσέφερε ο Quetelet ήταν αυτή του “μέσου ατόμου” (Cole, 2000). Θεώρησε ότι όπως μπορούσαν να βγουν πορίσματα μέσου όρου για τα φυσικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού (ύψος, βάρος, κτλ.), το ίδιο θα μπορούσε να συμβεί και για τις διανοητικές και ηθικές ικανότητες των ατόμων του πληθυσμού. Έτσι θα μπορούσε να μετρηθεί η κοινωνική πρόοδος διαφορετικών χρονικά και τοπικά κοινωνιών (Cole, 2000 ; Schneider, 1990). Το άτομο πλέον γινόταν αντιληπτό μόνο μέσα από το δίκτυο των σχέσεων που το συνέδεαν με το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον και όχι ως αφηρημένο υποκείμενο της φιλελεύθερης πολιτικής θεωρίας (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Reynolds, 1996 ; Schneider, 1990). Έτσι, η ανθρώπινη ποικιλομορφία οριζόταν με συλλογικούς όρους και μεταφραζόταν ως απόκλιση από το φυσιολογικό, παρέχοντας για τη ‘νομιμοποίηση’ της ανησυχίας του κράτους για τα άτομα ως κοινωνικούς παράγοντες που χρειαζαν κρατικής παρέμβασης με την επίκληση της κοινωνικής προόδου.

Φυσικά η θεωρία του Quetelet δεν βρισκόταν στο απυρόβλητο και έχει κατηγορηθεί για κακή χρήση της πιθανότητας δημιουργίας καμπύλης σε βιολογικά και φυσικά γεγονότα καταλήγοντας στην λανθασμένη εντύπωση ότι ο μέσος άνθρωπος ήταν μια αντικειμενική πραγματικότητα (Cole, 2000). Ωστόσο, η θεωρία του σήμανε μια επιστημολογική αφετηρία στον κόσμο των κοινωνικών επιστημών αλλά και μια ρητορική μετάβαση στην θέαση των αριθμών ως σημεία και σημάδια κοινωνικών φαινομένων (Cole, 2000). Ο μέσος άνθρωπος ήταν το κλειδί για την κατανόηση τόσο του παρελθόντος της ανθρωπότητας αλλά και της εξέλιξης της κοινωνίας του μέλλοντος. Οι δύο αυτές μελέτες του Villerme και του Quetelet ήταν οι σημαντικότερες της περιόδου με την πρώτη να καθιερώνει την στατιστική βάση για την κατανόηση της σχέσης μεταξύ πλούτου και υγείας και να παρέχει ένα σημαντικό μοντέλο για περαιτέρω μελέτες στους επόμενους ερευνητές και την δεύτερη να “διασφαλίζει” την κατανόηση του ιστορικού παρελθόντος και μέλλοντος.

3.3 Η επιστημονική έρευνα στην υπηρεσία του κράτους

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα τον πολιτικό λόγο διαπερνούσε κάθετα ο ουσιοκρατικός λόγος που συνέδεε άρρηκτα την φύση με την ανθρώπινη αναπαραγωγή (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985). Η ετεροσεξουαλική σύνδεση της γυναίκας και του άνδρα που οδηγούσε στην τεκνογονία θεωρούταν η πιο “φυσική” των σχέσεων και συνάμα η πιο ουσιώδης για την κοινωνική οργάνωση του έθνους και πάνω σε αυτή τη βάση εκτυλίχθηκε ο λόγος για την εθνική αναμόρφωση (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985).

Ωστόσο οι συνθήκες υποδείκνυαν ότι ο θεσμός της οικογένειας είχε έρθει αντιμέτωπος με μια “κρίση” καθώς οι γυναίκες έπρεπε να εργάζονται και να αφήνουν τα μωρά τους στις τροφούς, προκαλώντας μια αγχώδη δυσφορία στους εθνικούς αναμορφωτές (Cole, 2000).

Σε όλη σχεδόν την Ευρώπη η πρακτική του να στέλνουν οι γονείς τα παιδιά σε τροφούς ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη. Στην Γαλλία ωστόσο φαίνεται να ήταν πιο έντονη η παρουσία της (Cole, 2000). Οι γονείς των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων συνήθιζαν να αναθέτουν σε ‘ειδικούς’ το μέγαλωμα των παιδιών τους και από τον 18^ο αιώνα μέχρι και πριν τον Α’ Παγκόσμιο Πόλεμο ένας μεγάλος αριθμός γυναικών διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων προτιμούσε την χρήση της έμμισθης νοσοκόμας για την φροντίδα του παιδιού (Cole, 2000). Ο ισχυρισμός ότι το 1/3 αυτών των παιδιών δεν προλάβαιναν να ζήσουν μέχρι την νηπιακή ηλικία ήταν η ‘απόδειξη’ ότι η πρακτική αυτή ήταν αιτία θανάτου και αποτέλεσε πάτημα για την εφαρμογή του παρεμβατικού Νόμου Roussel το 1874, ο οποίος θεσμοθέτησε αυστηρούς περιορισμούς για την πρακτική αυτή (Cole, 2000). Το εξιλαστήριο θύμα ήταν η γυναίκα-μητέρα η οποία κρίθηκε ως “ανεύθυνη” από την κυβέρνηση Roussel και κατηγορήθηκε ανοιχτά για μερίδιο ευθύνης στον υψηλό δείκτη θνησιμότητας των νηπίων (Cole, 20001 ; Myel- Dreyfus, 2001). Το επόμενο βήμα ήταν “φυσικά” η αύξηση της παρέμβασης του κράτους στις Γαλλικές οικογένειες προς αποκατάσταση της “φύσης” και τη διόρθωση του “λάθους” (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985).

Το 1858 ο Louis-Adolphe Bertillon, γιατρός και δημογράφος, παρουσίασε την εργασία του στην Ιατρική Ακαδημία με τίτλο *“Etude statistique sur les nouveaunes”*, η οποία συνέδεε την βρεφική θνησιμότητα με τη συνήθη πρακτική της εποχής, την ανάθεση των βρεφών σε τροφούς (Cole, 2000). Η έρευνα έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί ήταν η πρώτη στατιστική μελέτη που χρησιμοποιήθηκε ως βάση για να τεθεί σε εφαρμογή μια νομοθεσία η οποία και αποτέλεσε μια από τις αποφασιστικότερες παρεμβάσεις του κράτους στη ζωή των πολιτών (Cole, 2000).

Κατά την περίοδο της 3^{ης} Δημοκρατίας (1871-1940) διεξήχθη η καμπάνια που αφορούσε στην αναμόρφωση της πρόνοιας για τα βρέφη, υλοποίηση μιας προθύστερης ανησυχίας της περιόδου που σχετιζόταν άμεσα με τα καθήκοντα της μητρότητας και την παρέκκλιση από αυτά (Cole, 2000). Η στατιστική μελέτη του Bertillon για την παιδική θνησιμότητα είχε ένα ευρύτερο δίκτυο σημασίας καθώς συνέδεε τους αριθμούς των θανάτων των βρεφών με διαδεδομένες πεποιθήσεις που έκαναν λόγο για την μη τήρηση των υποχρεώσεων των μητέρων και εν γένει για τη θέση που κατείχε η οικογένεια στην κοινωνική τάξη πραγμάτων της εποχής. Αντιστοιχίζοντας τον υψηλό δείκτη παιδικής θνησιμότητας γύρω από την περιοχή του Παρισιού με την πρακτική της χρήσης των τροφών κατηγόρησε την *«ανήθικη και βάρβαρη πρακτική από μέρους των μητέρων που εγκαταλείπουν τα παιδιά τους σε ξένα χέρια»* (Bertillon, 1858, παρατίθεται στο Cole, 2000, σελ. 151).

Η χρήση των αριθμών πλέον δε γινόταν μόνο για την αποκάλυψη γεγονότων αλλά κυρίως για να δειχθεί η αναγκαιότητα της κρατικής παρέμβασης, δημιουργώντας κανονιστικά πρότυπα μέτρησης της επιτυχίας ή της αποτυχίας των οικογενειών στο μέγιστο των παιδιών (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985). Πάνω σε αυτές τις βάσεις και αφού ξεπεράστηκαν οι μεθοδολογικές επιφυλάξεις από τους κλινικούς ιατρούς, οι νόμοι που στόχευαν στις οικογένειες άρχισαν να παίρνουν σάρκα και οστά (Cole, 2000 ; Schneider, 1990). Οι ζωές των παιδιών ήταν τόσο σημαντικές για τις οικογένειες και το έθνος και έπρεπε να γίνουν δραστικά βήματα, τα οποία μόνο από ένα βαθιά ενημερωμένο κράτος θα μπορούσαν να συμβούν (Cole, 2000 ; Huss, 1990 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Schneider, 1990) . Ο δείκτης παιδικής θνησιμότητας έγινε ταυτόσημος με το επίπεδο κοινωνικής υγείας και δείκτης –συνεπαγόμενα- της μητρότητας (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985).

Το ζήτημα αυτό δεν ήταν μια νέα ανακάλυψη. Επί πολλές δεκαετίες η παιδική θνησιμότητα ήταν παρούσα χωρίς ωστόσο να γίνεται επίκληση στην κρατική παρέμβαση γιατί θεωρείτο ότι θιγόταν ο πατέρας και σύζυγος της οικογένειας, ο “pater familias” και η αυτονομία της οικογένειας (Cole, 2000). Πλέον όμως το κράτος ως “πατέρας” και με την εξουσία αυτού παρενέβαινε για να υπερασπιστεί το συμφέρον του παιδιού αλλά κυρίως της κοινωνίας και των μελλοντικών γενεών. Με τον ισχυρισμό ότι οι Γαλλίδες δεν εκπλήρωναν πια τις “φυσικές” μητρικές τους υποχρεώσεις, ο Bertillon και οι αναμορφωτές ανήγαγαν την παιδική πρόνοια σε ένα νέο και νόμιμο κυβερνητικό ενδιαφέρον ενώ ταυτόχρονα απέφυγαν την άμεση κατηγορία διαφθοράς της πατρικής εξουσίας (Cole, 2000).

Ήδη από το 1830 οικονομολόγοι και κοινωνικοί αναμορφωτές καθολικού θρησκευόμενος συζητούσαν για την εγκατάλειψη των παιδιών και την υποχρέωση του κράτους για δημιουργία ιδρυμάτων. Θεωρούσαν ότι με την βιομηχανοποίηση, οι εργαζόμενες αστές παρέκλιναν από τα μητρικά τους ένστικτα και ανίκανες και ανήμπορες πια να μεγαλώσουν τα παιδιά τους, τα εγκατέλειπαν (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985). Στην καλύτερη των περιπτώσεων τα παιδιά κατέληγαν είτε στις τροφούς είτε στα νοσοκομεία. Η αντιμετώπιση του “προβλήματος” με αυτούς τους όρους επέτρεψε στους νομοθέτες να δράσουν : η παρέμβαση τους δικαιολογούνταν ως ηθική αυτοάμυνα υπέρ της οικογένειας και του τέκνου (Cole, 2000 ; Schneider,). Υπό αυτές τις συνθήκες και τους προβληματισμούς αναπτύχθηκε το κράτος πρόνοιας της Γαλλίας του 19^{ου} αιώνα με φλέγοντα ζητήματα τον αριθμό των γεννήσεων, την εκπλήρωση της μητρότητας και αργότερα του μαρασμού του πληθυσμού, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσαν να τονίζουν το σεβασμό τους στην παραδοσιακή γαλλική πατριαρχική τάξη ακόμα και όταν έθεταν σε ισχύ νόμους οι οποίοι μοιραία άλλαξαν ριζικά τις σχέσεις των οικογενειών με το κράτος επικαλούμενοι τον “κοινό νου” και την επιστήμη (Cole, 2000 ; Schneider, 1990).

Το 1845, ο γιατρός Joseph-Napoleon Loir κατέθεσε στο νομάρχη της Seine μια πρόταση η οποία θα επέτρεπε η δήλωση της γέννησης ενός βρέφους να λαμβάνει χώρα στην οικία του ζεύγους παρουσία ενός δημοτικού αξιωματούχου, προκειμένου να μην τεθεί σε κίνδυνο η ζωή του νεογνού από το υποχρεωτικό (και βλαβερό) ταξίδι προς το ληξιαρχείο (Cole, 2000). Πρόσφατες εξελίξεις στον χώρο της υγιεινής τονίζαν ότι οι περιβαλλοντικές συνθήκες καθιστούσαν το μωρό ευάλωτο και είχαν θανάσιμες επιπτώσεις για την υγεία του. Ωστόσο, εκφράστηκαν πολλές αντιρρήσεις

οι οποίες τόνιζαν ότι κάτι τέτοιο θα έθιγε την αυτονομία της οικογένειας. Σχεδόν είκοσι χρόνια αργότερα, το 1868, ο δήμαρχος του 7^{ου} διαμερίσματος του Παρισιού ανακοίνωσε την έναρξη μιας νέας υπηρεσίας, κύρια στελέχη της οποίας ήταν κάποιοι γιατροί ως δημοτικοί υπάλληλοι : η επιβεβαίωση μιας γέννησης θα λάμβανε χώρα με την κατ' οίκον επίσκεψη ενός γιατρού κατόπιν αιτήματος των γονέων για δήλωση της, όπως ακριβώς λίγα χρόνια νωρίτερα είχε θεσμοθετεί η επιβεβαίωση κατά παρόμοιο τρόπο των θανάτων (Cole, 2000).

Πλέον οι προτεραιότητες της κυβέρνησης για το ζήτημα της υγείας και της ευημερίας των νηπίων είχαν αλλάξει και η κρατική παρέμβαση έπαψε να μοιάζει με απειλή προς τον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας. Είχαν κατασταλλάξει πια στις αντιλήψεις για το τίς πταίει : οι κλιματολογικές συνθήκες και η διακοπή ή η μη πραγματοποίηση της γαλουχίας από μέρους της μητέρας (Cole, 2000). Οι κλιματολογικές συνθήκες δεν ήταν εφικτό να αλλάξουν. Συνεπαγόμενα στόχος και κλειδί της υπόθεσης έγινε το μητρικό σώμα και ο κυρίαρχος λόγος βοηθούσε στην εξιδανίκευση της “καλής” μητέρας χωρίς να καθίσταται απαραίτητο να διερευνηθούν οι κοινωνικό-οικονομικοί λόγοι που οδηγούσαν την μητέρα στην τροφό (Cole, 2000). Αντιθέτως, το ζήτημα ήταν η “υποχρέωση” της μητέρας και η “αποτυχία” εκπλήρωσης της (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985).

Το σώμα της γυναίκας “πιστοποιούσε” το βιολογικό της πεπρωμένο το οποίο έπρεπε να εκπληρωθεί για το καλό του εαυτού της, του παιδιού και της κοινωνίας (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985). Ο θηλασμός ήταν το πρώτο βήμα στην εκπλήρωση των καθηκόντων (Cole, 2000). Υποστηριζόταν ότι η πρώτη εκπαίδευση συνέβαινε μέσω του στήθους και συνεπαγόμενα η αποφυγή αυτής της διαδικασίας απειλούσε τους δεσμούς της οικογένειας και την ηθική επιμόρφωση του νεογέννητου (Cole, 2000 ; Schneider, 1990). Η μητέρα και το σώμα της ήταν το όχημα μέσω του οποίου μεταδίδονταν τα φυσιολογικά γνωρίσματα που χαρακτήριζαν το παιδί ως μέλος μιας οικογένειας, παρομοιάζοντας το γάλα με αίμα και κάνοντας λόγο για την “καθαρότητα” μιας οικογένειας, την ταξική “μόλυνση”, κτλ.

Διάφορες διαλεκτικές αναπτύχθηκαν αυτή την περίοδο με σκοπό την τρομοκράτηση των γονέων προς αποφυγή της χρήσης “ξένων” για το μέγιστο των παιδιών τους. Ωστόσο, η γυναίκα-μητέρα ήταν το επίκεντρο των συζητήσεων, η οποία ανήκε πιο πολύ στο όλον παρά στον εαυτό της. Οι αναμορφωτές ουσιαστικά εξαφάνισαν τις

γυναίκες ως ανεξάρτητους συντελεστές και της τοποθέτησαν στο κοινωνικό βασίλειο, βλέποντας μόνο στοιχεία διαφθοράς σε αυτές και παρέκκλιση από την φύση. Το παιδί έγινε σύμβολο της νέας γενιάς, του μέλλοντος, της κοινωνικής προόδου και της γενικότερης κατάστασης της κοινωνίας αντικαθιστώντας την διαλεκτική των προηγούμενων ετών όπου σημασία είχε η ζωή του παραγωγικού ενήλικα εν συγκρίσει με αυτή του μωρού (Cole, 2000 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Schneider, 1990) . Αυτή η μεταβολή στη σκέψη σήμαινε και την ενασχόληση με τη γυναίκα, αλλά αποκλειστικά και μόνο σε σχέση με το παιδί (Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985).

3.4. Το «Κράτος Πρόνοιας».

«Μια ακατοίκητη χώρα δεν μπορεί να είναι ελεύθερη χώρα. Βρίσκεται ευάλωτη σε κάθε εισβολή, ένα θήραμα προς τέρψιν κάθε όρεξης. Για αυτό θα πρέπει να ακολουθήσουμε μια πολιτική υπέρ των γεννήσεων η οποία θα καταστήσει ικανή την Γαλλία να παραμείνει αυτή που ήταν και τον περασμένο αιώνα.»

(Edouard Dalladier, παρατίθεται στο Reynolds, 1996, σελ. 18)

Από το 1871 έως το 1914 η συζήτηση για τη μείωση του πληθυσμού είχε κορυφωθεί αλλά παρ' όλα αυτά οι δραστικές αλλαγές στην πολιτική σημειώθηκαν μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αλλάζοντας την έννοια της κοινωνικής βοήθειας (Reggiani, 2005 ; Reynolds, 1996). Ωστόσο, το πιο σημαντικό βήμα- η διαμόρφωση της ιδεολογίας- είχε συμβεί. Η προσοχή που αποδόθηκε στην αναπαραγωγή προσέφερε το έναυσμα για τους ηθικολόγους και τους αναμορφωτές για να εξαγγείλουν τα συμπεράσματα τους (Cole, 2000 ; Reynolds, 1996 ; Schneider,). Οι γυναίκες πλέον είχαν καταστεί βιολογικά υπόλογες στην Γαλλική κοινωνία. Σίγουρα οι εθνικιστικοί φόβοι για μια πολυπληθέστερη Γερμανία προσέθεσαν στην κοινωνική αγωνία για τον δείκτη γεννητικότητας αλλά το ζήτημα του μαρασμού του πληθυσμού παρέμεινε άρρηκτα συνδεδεμένο με την προσπάθεια των νομοθετών και των κοινωνικών επιστημόνων να ορίσουν κοινωνικά και πολιτικά τα όρια της γυναικείας συμμετοχής τόσο στην ιδιωτική όσο και στην δημόσια ζωή (Cole, 2000 ; Reynolds, 1996 ; Roberts, ; Schneider, 1990) .

Στη Γαλλία του 1913 η επιθυμία για κοινωνική και πολιτική αναμόρφωση ανακόπηκε εξαιτίας οικονομικών και δημογραφικών παραγόντων. Ο φόβος επίθεσης της Γερμανίας ήταν μια κοντινή απειλή μη αφήνοντας χώρο για ιδεαλιστικές παραμέτρους, χωρίς ωστόσο να παραγκωνιστούν εντελώς. Ο Γερμανικός στρατός ολοένα και αυξανόταν και το άγχος για άμυνα ήταν φυσικό και ακαταμάχητο. Παρ' όλα αυτά, η άμυνα αν και μεγίστης ζωτικής σημασίας έπρεπε να συνάδει με τις αρχές της ισότητας της παραδοσιακής Γαλλικής ρεπουμπλικανικής πολιτικής και εξυπηρετήσε στο να ανακουφιστούν σοβαρά κοινωνικά προβλήματα, όπως η πτώση του δείκτη γεννητικότητας (Hunter, 1962 ; Schneider, 1990).

Με τον Στρατιωτικό Νόμο του 1913 ο οποίος όριζε την στρατιωτική θητεία στα 3 έτη, τέθηκαν τα παραπάνω ζητήματα αρκετά ευκρινώς. Η αύξηση της στρατιωτικής θητείας κρίθηκε απαραίτητη για την στρατιωτική ενίσχυση του έθνους αλλά ταυτόχρονα, σε ένα καθαρά πολιτικό ζήτημα τέθηκε και ένα κοινωνικό : η επίπτωση και η συσχέτιση των 3 ετών της θητείας στην πτώση του δείκτη γεννητικότητας της χώρας, καθώς καθυστέρουσε την σύναψη γάμων και συνεπαγόμενα την προβλεπόμενη τεκνοποίηση (Hunter, 1962). Οι απόψεις διχάστηκαν. Η άμυνα ήταν απαραίτητη αλλά το ίδιο και η τεκνοποίηση, πάνω στην οποία θα βασιζόταν η αυριανή άμυνα.

Στις 31 Ιουλίου 1920 το Επιμελητήριο εισήγαγε έναν νέο νόμο ο οποίος καθιστούσε την προπαγάνδα για αντισύλληψη και το δέλεαρ για άμβλωση παράνομα, εντατικοποιώντας τον πολιτικό έλεγχο των σωμάτων (Huss, 1990 ; McLaren, 1978; Reggiani, 2005 ; Roberts, ; Tomlinson, 1985). Η άμβλωση πλέον ήταν συνώνυμο της προδοσίας απέναντι στο κράτος και ένα στηγερό έγκλημα (Bachrach, 2004 ; Cole, 2000 ; Hunter, 1962 ; Huss, 1990 ; Kevles, 2004 ; McLaren, 1978 ; Myel- Dreyfus, 2001 ; Offen, 1984 ; Pollard, 1998 ; Reggiani, 1996 ; Tomlinson, 1985). Στις 8 Απριλίου 1940 τέθηκε το ζήτημα της εσχάτης τιμωρίας «για όποιονδήποτε Γάλλο ο οποίος έχει συνειδητά συμμετάσχει σε οποιαδήποτε πράξη η οποία τείνει προς την υπονόμευση του ηθικού του στρατού ή του έθνους με σκοπό την υπονόμευση της εθνικής άμυνας» (παρατίθεται στο Reggiani, 1996, σελ. 764). Το αίτημα αφορούσε την θανατική ποινή για την πραγματοποίηση άμβλωσης και τους «δολοφόνους της πατρίδας».

Το «Κράτος Πρόνοιας» είχε κάνει από αρκετά νωρίς την εμφάνιση του. Ήδη από το 1870 πολιτικές θετικά διακεείμενες στο ζήτημα για τον δείκτη γεννητικότητας είχαν κάνει την εμφάνιση τους. Το 1870 το κράτος υιοθετώντας θετικά πολιτικά μέτρα για

την προώθηση της δημιουργίας οικογενειών συζήτησε για το δικαίωμα της Οικογενειακής Ψήφου (Hunter, 1962). Η ψήφος αυτή είχε θεωρητικά μεγαλύτερη βαρύτητα για το τελικό αποτέλεσμα των εκλογών, δίνοντας στην γυναίκα (μέσω της εκπροσώπησης της από τον άνδρα) μια πρώτη πολιτική ανάγνωση της οντότητας της.

Με τον Νόμο του 1892 περιορίστηκαν οι εργάσιμες ώρες για τις γυναίκες ενώ τους απαγορεύθηκε η νυχτερινή εργασία (όπου οι μισθοί ήταν πιο υψηλοί) στην βάση της “ανάγκης” τους για προστασία από το κράτος (Myel-Dreyfus, 2001 ; Hunter, 1962 ; Offen, 1989) ενώ ο Νόμος του 1893 καθιστούσε την ιατρική φροντίδα για τις εγκύους που δεν ήταν ασφαλισμένες ως ‘δωρεάν παροχή’ (Hunter, 1962 ; Reggiani, 2005). Λίγα χρόνια νωρίτερα είχε θεσπιστεί και η ετήσια επιχορήγηση Της Μητέρας Στο Σπίτι (*Allocation de la mere au foyer*), ένα δάνειο για τις γυναίκες που έμεναν στο σπίτι και φρόντιζαν τα παιδιά τους αντί να εργάζονται (Hunter, 1962). Επίσης, με τον πρώτο Νόμο του 1913 καθιερώθηκε η οικονομική βοήθεια προς τις οικογένειες που είχαν από τρία παιδιά και πάνω, ποσόν που αυξανόταν με την γέννηση κάθε ‘επιπλέον’ παιδιού, ενώ ο δεύτερος Νόμος της ίδιας χρονιάς παραχωρούσε οικονομική βοήθεια στις εγκύους ενώ ταυτόχρονα εγγυούταν την μείωση των ιατρικών εξόδων κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης (Tomlinson, 1985). Οι Νόμοι αυτοί επεκτάθηκαν το 1913 και 1917, επεκτείνοντας την παροχή βοήθειας και προς τις πολυμελείς οικογένειες (Hunter, 1962). Την ίδια λειτουργία ήρθαν να καλύψουν και οι Νόμοι Κοινωνικής Ασφάλισης του 1928-30 οι οποίοι θεσμοθέτησαν την κάλυψη των εξόδων της γέννας για τις ασφαλισμένες οικογένειες και επιχορηγούσαν ειδικά δάνεια για τις πολυμελείς οικογένειες (Hunter, 1962).

Με τον Οικογενειακό Κώδικα τον Ιούλιο του 1939 παρεχόταν χρηματική αμοιβή για το πρώτο παιδί που θα γεννιόταν εντός των πρώτων δύο ετών ενός γάμου (Hunter, 1962 ; Tomlinson, 1985). Ο ίδιος Νόμος κατέστησε υποχρεωτικής παιδείας την διδασκαλία των δημογραφικών θεμάτων ενώ ταυτόχρονα υποχρεωτική ήταν πλέον και η ιατρική παρακολούθηση των παιδιών κατά τη διάρκεια της σχολικής ημέρας (Hunter, 1962 ; Tomlinson, 1985). Επίσης, συστήθηκε ειδικός φόρος για τους εργένηδες και για τα άτεκνα ζευγάρια όπως επίσης και ένα αυστηρό πρόστιμο για την πορνογραφία (Tomlinson, 1985).

Με αυτές τις νομοθετικές ρυθμίσεις αλλά και διάφορους άλλους συμβολισμούς όπως η απονομή μεταλλίου (χρυσού, ασημένιου ή χάλκινου ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών) σε κάποιες οικογένειες (*Medaille de la famille française*, 1920) (Hunter,

1962 ; Roberts, 1994 ; Tomlinson, 1985), την καθιέρωση της Γιορτής της Μητέρας ως εθνικής εορτής (*Fete nationale des meres*) (Hunter, 1962 ; Roberts, 1994) αλλά και τα οικονομικά βραβεία προς τιμήν των μεγάλων οικογενειών (Hunter, 1962) καθίσταται φανερό ότι η αναπαραγωγή και το μέγλωμα των παιδιών δεν ήταν πλέον ζητήματα ιδιωτικού αλλά δημόσιου ενδιαφέροντος. Το δημογραφικό ενδιαφέρον βρισκόταν στις ρίζες των πολιτικών προνοίας τόσο της Γαλλίας όσο και των μοντέρνων κρατών αναπαριστώντας τις πολιτικές αποφάσεις ως “προστασία” των ‘φυσικών’ κοινωνικών σχέσεων.

4. Το παράδειγμα της Γερμανίας

Όπως οι περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες έτσι και η Γερμανία έγινε μάρτυρας μια συνεχούς παρακμής του δείκτη γεννήσεων, αρχής γεννωμένης κατά τα τελευταία έτη του 19^{ου} αιώνα (Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα σημειώθηκε μια σημαντική αλλαγή στην ανάπτυξη της οικογένειας, συνεπακόλουθο της βιομηχανοποίησης και των αλλαγών που αυτή επέφερε τόσο στις μεθόδους παραγωγής όσο και στην εργασιακή οργάνωση (διαχωρισμός του τόπου εργασίας και κατοικίας) (Pine, 1997). Από τα τέλη του Μεσαίωνα μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, η κύρια μορφή οικογενειακής οργάνωσης ήταν το νοικοκυριό (*das ganze Haus*) το οποίο αποτελούσαν οι εξ' αίματος συγγενείς, οι υπηρέτες, οι τεχνίτες, οι μαθητευόμενοι, κτλ. και ήταν η κύρια οικονομική μονάδα (Pine, 1997). Ο πατέρας ως πατριάρχης (*Hausvater*) κατείχε όλα τα νόμιμα, οικονομικά και μη δικαιώματα για όλα τα μέλη του νοικοκυριού (Pine, 1997).

Κατά τα τελευταία χρόνια του 18^{ου} αιώνα άρχισε να κάνει την εμφάνιση της η πυρηνική οικογένεια ως κυρίαρχη πλέον οικογενειακή μορφή, χωρίς ωστόσο αυτό να επηρεάσει την ισχύ της πατριαρχικής εξουσίας (Stephenson, 2001). Η οικογένεια εξακολούθησε να θεωρείται η βάση της κοινωνικής τάξης παρά τις κοινωνικο-οικονομικές ανακατατάξεις του 19^{ου} αιώνα αλλά ωστόσο το status quo κλιδωνίστηκε. Γυναικείες οργανώσεις με αίτημα το δικαίωμα ψήφου, την εκπαίδευση και την ισότητα στην εργασία άρχισαν να συσπειρώνονται αναζητώντας πολιτικές λύσεις και αναταράσσοντας τα έως τότε ήρεμα νερά της πατριαρχικής παράδοσης (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος επέφερε με τη σειρά του πλήθος αλλαγών στις παραδοσιακές αξίες καθώς η παρουσία των ανδρών στο μέτωπο ήταν απαραίτητη και πολλοί από αυτούς δεν επέζησαν (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Συνεπαγόμενα, η απουσία της πατριαρχικής εξουσίας σήμαινε ταυτόχρονα την μείωση του οικογενειακού εισοδήματος, την ίδια στιγμή που η ανεργία κορυφωνόταν (Pine, 1997 ; Hermand, 1984). Με την παρέμβαση στην ιδιωτική σφαίρα ήταν τώρα πια το κράτος που καθόριζε τις γυναικείες δραστηριότητες και τα καθήκοντα, παρά τη απόδοση εξουσίας στα χέρια των ανδρών (Stephenson, 2001).

Κατά την περίοδο της Βαϊμάρης το 1919, οι γυναίκες απέκτησαν δικαίωμα ψήφου ενώ νέες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες για την σεξουαλική υγιεινή και τον έλεγχο των γεννήσεων έλαβαν χώρα (Pine, 1997). Όλες αυτές οι ‘προοδευτικές’ δυνάμεις ωστόσο συνοδεύτηκαν και από εξάρσεις συντηρητισμού. Η “σεξουαλική ακολασία”, η αύξηση των διαζυγίων και των αμβλώσεων και ο ολοένα αυξανόμενος αριθμός των έγγαμων γυναικών στο εργασιακό σώμα θεωρήθηκαν σημάδια κατάλυσης και “παρακμής” της οικογένειας, κινδυνολογώντας για επικείμενη ‘εθνική καταστροφή’ (Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Παρά την ρητορική περί αφυπνίσεως και ισότητας κατά την περίοδο αυτή, η πατριαρχική ιδεολογία και πρακτική παρέμεινε κυρίαρχη στην πολιτικό-οικονομικο-κοινωνική ζωή της χώρας (Pine, 1997). Αυτό σημαίνει ότι τη στιγμή που ήρθε ο Χίτλερ στην εξουσία, η Εθνοσοσιαλιστική ιδεολογία δεν ήταν κάτι εντελώς ξένο και καινούριο. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η Γιορτή της Μητέρας καθιερώθηκε κατά την περίοδο της Βαϊμάρης και έτσι τα άτομα ήταν εξοικειωμένα με την γλώσσα και τις ιδέες που αφορούσαν τέτοιου είδους γεγονότα (Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η φυλετικά καθαρή και υγιής ιδέα για τον Λαό (*Volk*) δεν ήταν μια ρηξικέλευθη και πρωτόγνωρη αντίληψη, η οποία υποστηριζόταν τόσο από ιδιωτικούς όσο και δημόσιους μη επικερδείς οργανισμούς (Pine, 1997). Η βασική ιδέα-δομή ήταν η μέριμνα και το ενδιαφέρον για την Γερμανική οικογένεια. *«Η Γιορτή της Μητέρας ήταν μέρος ενός μιας φιλότιμης προσπάθειας προς ενίσχυση και διατήρηση της υγιεινής οικογενειακής ζωής, με τις μητέρες να προωθούνται ως η πεμπτουσία της καλοσύνης. Παρά το γεγονός ότι η Γιορτή της Μητέρας δεν ήταν μια ολοκληρωτικά πολιτική ιδέα, ωστόσο είχε ως σκοπό την πολιτική επίδραση...την αναζωογόνηση της εθνικής ενότητας και δύναμης»* (παρατίθεται στο Pine, 1997, σελ. 7).

Με την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1929 το ‘ζήτημα’ της “κρίσης της οικογένειας” φάνηκε ακόμα πιο απειλητικό, καθώς η ανεργία και η έλλειψη πόρων χτύπησαν την πόρτα των μεσοαστικών και εργατικών τάξεων (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ο Χίτλερ όταν ήρθε λοιπόν στην εξουσία έπρεπε να σχηματίσει πολιτικές για την οικονομική εξυγίανση της Γερμανίας αλλά και για την “κρίση της οικογένειας” και την πτώση του εθνικού δείκτη γεννήσεων (καθώς και ο ίδιος πίστευε στην πληθυσμιακή ενίσχυση της εθνικής πολιτικής) με υποσχέσεις εξοβελισμού των αιτιών των μοντερνιστικών εκτροπών και την αποκατάσταση του παραδοσιακού και

συντηρητικού πατριαρχικού παρελθόντος που ως βάση του είχε την κοινωνική συσσωμάτωση της οικογένειας (Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ο άλλοτε ιδιωτικός χώρος της οικογένειας έγινε πρωταρχικός στόχος προς αναμόρφωση για τις επιδιώξεις των Εθνοσοσιαλιστών.

4.1. Η Ναζιστική ιδεολογία για την οικογένεια

Οργανικές θεωρίες θέασης του κράτους ήταν τα κύρια υποστυλώματα για την εφαρμογή και νομιμοποίηση της Ναζιστικής ιδεολογίας και πρακτικής. Σύμφωνα με αυτές το κράτος ήταν ένας συμπαγής οργανισμός και το πιο σημαντικό του κύτταρο ήταν η οικογένεια (Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η οικογένεια και η οικογενειακή ζωή είχαν κεντρική θέση στον Ναζιστικό λόγο και ήταν βασικότερη μονάδα για την εγγύηση της επιτυχίας των Εθνοσοσιαλιστικών προσδοκιών της εθνικής κάθαρσης.

Η προηγούμενη κυβέρνηση της Βαϊμάρης κατηγορήθηκε ανοιχτά για την πτώση του δείκτη των γεννήσεων (από 36 γεννήσεις ανά 100 κατοίκους το 1901 στις 14,7 το 1933) και την ‘αδιαφορία’ της για την οικογενειακή ζωή (Pine, 1997). Θεώρησαν ότι τα πνευματικά και ιδεολογικά ‘παραστρατήματα’ που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο αυτή οι οποίες έδιναν την προτεραιότητα στο άτομο, ήταν οι υπαίτιοι για την πτώση του δείκτη γεννητικότητας. Το καθήκον απέναντι στην κοινότητα μέσω της οικογένειας, τον γάμο και την τεκνοποίηση είχε χαθεί την στιγμή που το ενδιαφέρον είχε στραφεί προς τον διεθνισμό και την ‘φυλετική ανάμειξη’, προωθώντας την ανεξαρτησία και τον εγωκεντρισμό με νόμους εχθρικά προσκείμενους στη γαμήλια και οικογενειακή ζωή (Pine, 1997). Η αγαμία και η ατεκνία ήταν καταστάσεις απολύτως αποδεκτές από το καθεστώς ενώ η μέση οικογένεια είχε δύο παιδιά και οι πολυμελείς οικογένειες θεωρούνταν αφύσικες και βάρος για την κοινωνία (Pine, 1997).

Από το 1933 αυτές οι τάσεις αντιστράφηκαν ολοκληρωτικά. Οι πολυμελείς οικογένειες ήταν αυτές οι οποίες εκπλήρωναν της βιολογικές τους υποχρεώσεις προς την διατήρηση του έθνους και η αξία του έθνους αντιστοιχούσε στην ετοιμότητα των γυναικών να γίνουν “άξιες μητέρες” (Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η μάχη των ανδρών στο μέτωπο εξισώθηκε με την μάχη που καλούσαν οι γυναίκες να δώσουν, την αναπαραγωγή μιας νέας γενιάς “υγιών” Γερμανών (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999

; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Το στίγμα μεταφέρθηκε πλέον στους άγαμους και άτεκνους ενήλικες, οι οποίοι θεωρήθηκε ότι κατακλίζονταν από έναν εγωτικό εαυτό (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η κοινωνική πίεση για γάμο και τεκνοποίηση εντατικοποιήθηκε στο μέγιστο βαθμό ενώ παράλληλα πραγματοποιούνταν έρευνες που αναζητούσαν τρόπους για την αύξηση της γονιμότητας (Pine, 1997).

Η οικογένεια κατείχε κεντρική κοινωνική λειτουργία καθώς είχε συγκεκριμένα καθήκοντα να φέρει σε πέρας : ήταν η πηγή της εθνικής ανανέωσης μέσω της τεκνοποίησης και ως τέτοια αποτέλεσε το κυρίαρχο ‘εργαλείο’ προς την αναμόρφωση. Η ολοκλήρωση του γάμου και των ατόμων ήταν η τεκνοποίηση και πάνω σε αυτή την αξία στηριζόταν η συνέχεια και η αναμόρφωση του έθνους (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Οι υποστηρικτές των φυλετικών και πληθυσμιακών πολιτικών του κράτους χρησιμοποιούσαν αυτή την ιδέα για να υποδηλωθεί η ακριβολογία των ρατσιστικών τους νόμων ενώ την ίδια στιγμή νομιμοποιήθηκαν όλα τα μέτρα ευγονικής. Έτσι, οι εκτελεστές της φυλετικής αποκάθαρσης με την εφαρμογή “αναγκαίων” μέτρων όπως την στείρωση και την ευθανασία εκτελούσαν τα καθήκοντα τους εις το όνομα του “ηθικού καθήκοντος” (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Το νομικό σύστημα προσαρμόστηκε στο νέο καθεστώς καθιστώντας την ρατσιστική πολιτική εφικτή και νόμιμη (Pine, 1997). Παρά το γεγονός ότι η Ναζιστική πολιτική για την οικογένεια δεν συνέπιπτε απαραίτητα με την Ναζιστική ιδεολογία, εξαιτίας των αναγκών που προέκυψαν από την οικονομία και τον πόλεμο, η έμφαση στην “κληρονομική υγεία”, την “φυλετικά καθαρή” οικογένεια, ήταν πάντοτε παρούσα.

4.2. “Φυλετική Υγιεινή”

Η Φυλετική Υγιεινή ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος της κρατικής πολιτικής των Ναζί με νομοθετικά μέτρα που στόχο δεν είχαν μόνο την ποσότητα αλλά και την ποιότητα του Γερμανικού πληθυσμού, με την προώθηση και αύξηση των ‘κατάλληλων’ στοιχείων του πληθυσμού και την εξόντωση των ‘ακατάλληλων’, των “κοινωνικά αποκκλινόντων” (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ;

Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Υποστηριζόταν ότι με τον έλεγχο των αναπαραγωγικών δυνατοτήτων των ατόμων, το αποτέλεσμα θα ήταν ένα υγιέστερο και πιο παραγωγικό έθνος ώστε να μπει ένα φρένο στην κατηφορική πορεία του Γερμανικού Λαού (*Volk*) και κράτους (Bachrach, 2004 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η μοίρα των ατόμων οριζόταν πλέον από τις αναπαραγωγικές τους δυνατότητες (Stephenson, 2001). Ταξικές προκαταλήψεις συνέχισαν να κατέχουν κεντρική θέση στον Λόγο για την φυλετική εξυγίανση. Η “κατωτερότητα” συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων θεωρούταν αντανάκλαση των εσωτερικών και βιολογικών τους χαρακτηριστικών και η αναπαραγωγή αυτών των ομάδων φάνταζε ως απειλή για την ευημερία του έθνους (Bachrach, 2004 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Επομένως, ο όρος “κατάλληλος” αναφερόταν σχεδόν αποκλειστικά στα μορφωμένα και κοινωνικά “πολύτιμα στοιχεία” της κοινωνίας ενώ οι “κληρονομικά ασθενείς” έπρεπε να ελαχιστοποιήσουν την παρουσία τους με τη “βοήθεια” της ευγονικής (Pine, 1997).

Το 1932 το Πρωσικό Συμβούλιο Υγείας (Stephenson, 2001) πρότεινε ένα νομοσχέδιο που επέτρεπε την εθελοντική στειρώση συγκεκριμένων τάξεων “κληρονομικά ασθενών” ατόμων. Παρά το γεγονός ότι ο νόμος δεν τέθηκε σε εφαρμογή κατά την περίοδο της Βαϊμάρης, βρήκε πλήθος υποστηρικτών στο βάθος των ιατρικών οργανισμών (Stephenson, 2001).

Με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία η τροχιά και το φάσμα της φυλετικής εξυγίανσης δέχθηκαν δραματικές αλλαγές και αποτέλεσαν κεντρικό μέρος της κρατικής πολιτικής(με την παθολογική ψύχωση του *Furer* στην διατήρηση της Άρειας Φυλής) (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Δραστικά μέτρα κατεξοχήν ρατσιστικού χαρακτήρα τέθηκαν σε εφαρμογή με σκοπό την ‘αρειανοποίηση’ η οποία ήταν πρώτη προτεραιότητα της κυβερνητικής ατζέντας. Τον Ιούλιο του 1933 τέθηκε σε εφαρμογή (σε ισχύ το 1934) ο νόμος «για την Πρόληψη των Κληρονομικά Νοσούντων Απογόνων» , ο οποίος πήγαινε ένα βήμα παραπέρα από το νόμο του 1932 (Pine, 1997). Ο νέος νόμος ζητούσε την αναγκαστική στειρώση των ατόμων που έπασχαν από συγκεκριμένες “κληρονομικές ασθένειες”, των οποίων τα πλαίσια ορισμού ήταν αρκετά ρευστά και ασαφή (Pine, 1997). Κάποιες από αυτές ήταν η κληρονομική “ελαφρότητα του πνεύματος” , η

“σχιζοφρένεια”, η “μανιοκατάθλιψη”, η εκ γενετής τύφλωση και κώφωση, οι “σοβαρές” φυσιολογικές παραμορφώσεις και ο χρόνιος αλκοολισμός.

Με τον νόμο αυτό υποτίθεται ότι θωρακιζόταν η προτεραιότητα που έδινε το κράτος στη ζωή, το γάμο και την οικογένεια (Pine, 1997). Από το 1934 μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου το 1939, στερήθηκαν περίπου 320.000 άτομα, το 0,5% του Γερμανικού πληθυσμού. Τα περισσότερα από αυτά τα άτομα στερήθηκαν με την κατηγορία της “ελαφρότητας του πνεύματος” (τα 2/3) ενώ τα 2/3 από αυτούς ήταν γυναίκες και ανήκαν στα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας, από άσυλα και ψυχιατρικές κλινικές ενώ άλλοι ανήκαν σε ομάδες εθνικών μειονοτήτων (Pine, 1997). Το τί ακριβώς σήμαινε ο όρος “ελαφρότητα του πνεύματος” δεν ήταν ποτέ ξεκάθαρο (μια ιατρική γνωμάτευση αρκούσε για την δικαστική απόφαση) και για αυτό η εφαρμογή του ήταν ιδιαίτερος ελαστική σε ένα ευρύτερο σύνολο “ανεπιθύμητων ατόμων” (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997).

Ο Νόμος του 1933 ήταν η υλοποίηση της Χιτλερικής ιδεολογίας η οποία ξεκάθαρα τόνιζε ότι *«αυτοί που είναι σωματικά και πνευματικά ασθενείς και ανάξιοι δεν πρέπει να διαιωνίζουν την ταλαιπωρία τους στο σώμα των παιδιών τους»* (Hitler, *«Mein Kampf»* παρατίθεται στο Pine, 1997, σελ. 14). Προκειμένου να διαπιστωθούν οι περιπτώσεις για στείρωση, δημιουργήθηκαν ειδικά δικαστήρια όπου οι γιατροί ως μάρτυρες και επαίοντες έπρεπε να καταθέσουν χωρίς να υπολογίζεται το ιατρικό απόρρητο, αφού αυτό που προείχε ήταν η συνολική “υγεία” του έθνους και όχι το άτομο, κάνοντας για ακόμα μια φορά αισθητή την ‘συμμαχία’, της επιστήμης με το κράτος (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997).

Παρά το γεγονός ότι ο Νόμος δεν υποκινήθηκε από οπαδούς της ευγονικής, είναι ευνόητο ότι η εξέλιξη αυτή τους βρήκε υποστηρικτές (Pine, 1997). Το κράτος στηριζόταν στους ευγονιστές και τους επιστήμονες στο δρόμο προς την επίτευξη του σκοπού του, την εξόντωση των κοινωνικά “ακατάλληλων” και των “κληρονομικά ασθενών” (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Ο ρόλος τους ήταν ιδιαίτερα σημαντικός καθώς έπρεπε να εκπαιδεύσουν και να εμποτίσουν το πνεύμα της ευγονικής τόσο στον ευρύτερο πληθυσμό, όσο και στα όργανα της εξουσίας και να προσφέρουν με το “επιστημονικό” τους κύρος, τα επίσημα πορίσματα για τις περιπτώσεις που οδηγούνταν στην αναγκαστική στείρωση, συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας τελεολογικής πρακτικής και θεωρίας που όμοια της δεν υπήρξε έως τότε. Με τα λόγια της G.Bock *«Οι Ναζί επ’ ουδενί δεν ενδιαφέρονταν απλά για την αύξηση του αριθμού των ικανών γυναικών για κνοφορία...την στιγμή που απέκλειαν*

πολλές γυναίκες από αυτό...με πρωταρχικό αποτρεπτικό μέτρο την στειρώση» (παρατίθεται στο Stephenson, 2001, σελ. 25). Ο ρατσισμός πήγαινε χέρι-χέρι με το σεξισμό.

4.3. Γάμος και Διαζύγιο

Η έμφαση που δόθηκε στην οικογένεια προϋπόθετε το ενδιαφέρον και στο ακριβώς προηγούμενο και απαραίτητο βήμα προς τη δημιουργία της , το γάμο. Η ρύθμιση του γάμου ήταν ζωτικής σημασίας για τον έλεγχο της ποιότητας της αναπαραγωγής (Stephenson, 2001). Απαραίτητη ενέργεια κατά τον Χίτλερ ήταν η αύξηση του κοινωνικού γοήτρου του γάμου με διάφορους τρόπους και εν συνεχεία η λήψη νομοθετικών μέτρων που σκοπό είχαν τη δημιουργία παρότρυνσης αλλά και ενίσχυσης του μυστηρίου (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ζητούμενο ήταν η τέλεση γάμου σε νεαρή ηλικία καθώς θεωρούταν ότι έτσι οι απόγονοι θα ήταν πιο υγιείς και ανθεκτικοί ώστε να επιτευχθεί η αύξηση και η διατήρηση της Γερμανικής φυλής (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Το πουριτανικό πέπλο που κάλυπτε τον γάμο κατά την Χριστιανική παράδοση, ενισχύθηκε και ενσωματώθηκε στην Εθνοσοσιαλιστική ιδεολογία προς επίτευξη των δικών τους στόχων.

Ωστόσο, δεν ήταν όλοι οι γάμοι επιθυμητοί. Κύριο κριτήριο ήταν να είναι και ο γαμπρός και η νύφη απολύτως υγιείς και “φυλετικά καθαροί” (Stephenson, 2001). Το “αίμα” ήταν αυτό που προδιέγραφε τις αντοχές των ατόμων. Έτσι, προκειμένου να αποφευχθεί η απευχόμενη φυλετική ανάμειξη μεταξύ των “ικανών” και των φυλετικά “κατώτερων”, απαγορεύτηκαν αυτού του είδους οι γάμοι (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

Ο νόμος του 1935 (15 Σεπτεμβρίου) «Για την Προστασία του Γερμανικού Αίματος και Τιμής» ήταν η νομοθετική ενσάρκωση αυτών των πεποιθήσεων, απαγορεύοντας τον γάμο και τις σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ Εβραίων και Αρείων (Pine, 1997). Την ίδια χρονιά (18 Οκτωβρίου 1935) ο νόμος για την «Γαμήλια Υγεία» προέβλεπε την κατοχή πιστοποιητικού υγείας από τους εν δυνάμει συζύγους προκειμένου να τους επιτραπεί η σύναψη γάμου (Bachrach, 2004 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ο νόμος αυτός ουσιαστικά απέκλειε το ενδεχόμενο γάμου για τους “κατώτερους” και τους “ξένους”, αφού δεν θα μπορούσαν να αποκτήσουν το απαραίτητο πιστοποιητικό από τις τοπικές μονάδες υγείας. Τα μέτρα αυτά

καταδεικνύουν το γεγονός ότι ο γάμος δεν ήταν μια ελεύθερη ιδιωτική απόφαση δύο ατόμων αλλά ένας θεσμός για τεκνογονία κρατικού ενδιαφέροντος και παρέμβασης. Στην αντιπέρα όχθη, κάποια ‘θετικά μέτρα’ προώθησης του γάμου έκαναν την εμφάνιση τους. Ο «*Νόμος για την Μείωση της Ανεργίας*» τον Ιούνιο του 1933 έδινε τη δυνατότητα παροχής άτοκου δανείου, στα ζευγάρια που πληρούσαν φυσικά τις προδιαγραφές, σε μορφή κουπονιών για την αγορά επίπλων και ειδών οικιακού εξοπλισμού, αφού πρώτα η γυναίκα παραιτούταν από την έμμισθη εργασία της (Pine, 1997). Επιπλέον, ήλπιζαν ότι έτσι οι άνδρες θα μπορούσαν να συνάψουν γάμους σε μικρότερη ηλικία και αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της ανάγκης των ανδρών προς την πορνεία (Pine, 1997)). Το συμπληρωματικό διάταγμα του Ιουνίου του 1933 εγγυούταν την μείωση κατά ¼ της αποπληρωμής του δανείου για κάθε παιδί που θα γεννιόταν, ώστε με τη γέννηση του τέταρτου παιδιού η οφειλή θα παραγραφόταν ολοκληρωτικά. Στόχος ήταν η ενθάρρυνση των νεονύμφων για τεκνοποίηση το συντομότερο δυνατόν (Pine, 1997).

Ωστόσο, η χορήγηση των δανείων απαιτούσε την ιατρική εξέταση των αιτούντων και δεν παρεχόταν σε άτομα πάσχοντα από κληρονομικές σωματικά ή πνευματικά “ασθένειες” (Pine, 1997). Από τον Αύγουστο του 1933 μέχρι και τον Ιανουάριο του 1937 το 42% του συνολικού αριθμού των γάμων δανειοδοτήθηκαν (Pine, 1997). Παρ’ όλα αυτά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της τόνωσης του δείκτη των γεννήσεων δεν φάνηκε να επηρεάζεται και παρέμεινε στην ίδια κλίμακα (Pine, 1997).

Ένας ακόμη Νόμος, οξύμωρος για τη Γερμανική πραγματικότητα, έκανε την εμφάνιση του το 1938. Ο νέος νόμος αφορούσε το Διαζύγιο και ειδικότερα καθιστούσε την λύση ενός γάμου ευκολότερη, εφ’ όσον τίθονταν ζητήματα στειρότητας ή άρνησης ενός εκ των δύο συζύγων για τεκνογονία, καθιστώντας προφανές το γεγονός ότι το ενδιαφέρον δεν περιστρεφόταν αποκλειστικά γύρω από την οικογένεια (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η παρ. 55 όριζε πλέον την επίσημη λύση του γάμου εντός του οποίου οι σύζυγοι είχαν ζήσει χωριστά για τουλάχιστον τρία χρόνια (Stephenson, 2001).

Και στις δύο περιπτώσεις ο κύριος σκοπός ενός γάμου, η τεκνοποίηση, δεν πραγματοποιούνταν. Ζητούμενο εδώ ήταν η λύση γάμων που δεν είχαν καμμία αξία για το *Volksgemeinschaft* (από την στιγμή που δεν υπήρχαν απογόνους) με επιδιωκόμενο αποτέλεσμα την εκ νέου σύναψη γάμου με διαφορετικούς συντρόφους, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες για αναπαραγωγή και τεκνοποίηση (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Οι δικαστές είχαν το δικαίωμα να παραγράψουν την νομική

υποχρέωση του συζύγου για καταβολή διατροφής προς την πρώην σύζυγο εάν αυτός είχε ξαναπαντρευτεί και είχε αρχίσει μια καινούργια οικογένεια (Pine, 1997). Τον Νοέμβριο του 1941 η άγαμη τεθλιμένη μπορούσε να κάνει αίτηση για ‘μετα θανάτιο γάμο’, αν υπήρχε απόδειξη δεσμού με έναν άνδρα που πέθανε στον πόλεμο (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Αυτός ο Νόμος νομιμοποιούσε τα παιδιά ενός τέτοιου ζευγαριού και πλέον η σύζυγος δικαιούταν την σύνταξη χηρείας. Το 1942 δημιουργήθηκε, ένα νέο έγκλημα, η “προσβολή” του συζύγου στο μέτωπο, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το “πρόβλημα” των μοιχών γυναικών που τώρα έμεναν μόνες τους εξαιτίας της επιστράτευσης των ανδρών στο μέτωπο (Stephenson, 2001). Πάνω στην ίδια λογική μπορούσε να εκδοθεί και το «μεταθανάτιο διαζύγιο». (Stephenson, 2001).

4.4. Έλεγχος Γεννήσεων και Αμβλώσεις

Κατά την περίοδο της Βαϊμάρης η πρόσβαση σε συμβουλές για τρόπους ελέγχου των γεννήσεων και την αντισύλληψη ήταν ιδιαίτερα εύκολη (Pine, 1997). Ο νόμος της Αυτοκρατορικής Γερμανίας για τις αμβλώσεις ήταν αρκετά επιεικής. Όλα αυτά δεν είχαν πια θέση στην περίοδο του Γ’ Ράιχ καθώς θα αποτελούσαν τροχοπέδη για την τέλεση του “ιερού” σκοπού των Εθνοσοσιαλιστών (Pine, 1997). Από τα πρώτα βήματα ήταν η απαγόρευση της λειτουργίας των κέντρων ελέγχου των γεννήσεων με την εισαγωγή του Νόμου «*Για την Προστασία των Ατόμων και του Κράτους*» τον Φεβρουάριο του 1933 (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Αυτό δεν σήμαινε ότι η οριστική κατάλυση τους, τουλάχιστον υπογείως, έγινε ποτέ πραγματικότητα (Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Τον Ιανουάριο του 1941 ο Himmler απαγόρευσε την παραγωγή και την διανομή αντισυλληπτικών, αλλά ακόμα και αυτή η ενέργεια δεν μπόρεσε να εγγυηθεί την υπόγεια μη συνέχιση τους (Pine, 1997).

Τον Ιανουάριο του 1872 ο Ποινικός Κώδικας ενσωμάτωσε με τις παρ. 218-220 την νομοθετική ρύθμιση των αμβλώσεων (Pine, 1997). Η παρ.218 έλεγε ότι μια έγκυος γυναίκα η οποία εσκεμμένα προκαλούσε στον εαυτό της αποβολή του εμβρύου υπόκειτο σε φυλάκιση έως 5 έτη, εκτός και αν υπήρχαν ελαφρυντικά στοιχεία οπότε η ποινή μειωνόταν στους 6 μήνες. Η ίδια ποινή επιβαλλόταν και σε οποιοδήποτε άτομο βοηθούσε την διαξαγωγή μιάς άμβλωσης. Κατά την παρ.219 ένα άτομο που

πραγματοποιούσε αμβλώσεις με σκοπό το οικονομικό όφελος υπόκειτο σε ποινή φυλάκισης έως 10 έτη ενώ η παρ.220 επέβαλε ποινή για τουλάχιστον 2 έτη σε οποιοδήποτε άτομο προκαλούσε μια έγκυο να αποβάλλει χωρίς την γνώση ή την συγκατάθεση της.

Την περίοδο της Βαϊμάρης αντιπρόσωποι οργανώσεων κατέβαλλαν προσπάθειες για την νομιμοποίηση της άμβλωσης και εν μέρει μπορεί να υποθεί ότι τα κατάφεραν παρά την αντίσταση των Καθολικών (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001) . Η αυστηρότητα των ποινών μειώθηκε με την αναστολή της ισχύος των παρ. 219 και 220. Η παρ.218 όριζε την ποινή από μια μέρα έως 5 έτη για κάθε γυναίκα που έκανε άμβλωση (είτε μόνη της είτε με την βοήθεια ειδικού) και το ίδιο ίσχυε και για τον ειδικό που έφερε σε πέρας μια άμβλωση. Επίσης, αν η άμβλωση γινόταν με σκοπό το κέρδος ή χωρίς την συγκατάθεση της εγκύου, τότε η ποινή για αυτόν που τη προκαλούσε οριζόταν από 1 έως 15 έτη φυλάκισης (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Με τους Εθνοσοσιαλιστές στην εξουσία οι παρ.219 και 220 τέθηκαν ξανά σε εφαρμογή ενώ ταυτόχρονα οι ποινές έγιναν πιο αυστηρές (Pine, 1997). Η παρ.219 όριζε ποινή φυλάκισης έως 2 έτη για κάθε άτομο που διαφήμιζε, εξέθετε ή πρότεινε μεθόδους για άμβλωση ενώ η παρ.220 όριζε την ίδια ποινή φυλάκισης για οποιοδήποτε άτομο που δημόσια προσέφερε τις υπηρεσίες του ή διεξήγαγε αμβλώσεις Stephenson, 2001).

Ο Νόμος αυτός δεν ήταν εφαρμόσιμος για όλο τον πληθυσμό της Γερμανίας (Pine, 1997). Όπου η ευγονική όριζε ως επιτακτική ανάγκη την άμβλωση συγκεκριμένων ατόμων, τότε οι αμβλώσεις είχαν υποχρεωτικό χαρακτήρα και συνέβαιναν ‘υπό την κρατική αιγίδα’ (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Τα μέτρα αυτά έγιναν ιδιαιτέρως αυστηρά κατά την περίοδο του πολέμου και στις 9 Μαρτίου 1943 μια υποπαράγραφος που προστέθηκε στην παρ.218 επέβαλλε την θανατική ποινή στα άτομα που διέπρατταν αμβλώσεις επί μονίμου βάσεως και έθεταν σε κίνδυνο την βιοσημότητα του Γερμανικού Λαού (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

4.5. Γυναίκες, Εργασία, Πρόνοια και Μητρότητα

Το καθεστώς στόχευε στην αύξηση του κοινωνικού γοήτρου της γυναίκας-μητέρας με διάφορες συμβολικές κινήσεις που απέδιδαν τιμές στη ‘Γερμανίδα μητέρα’ (Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Οι μητέρες μεγάλων οικογενειών

λάμβαναν διάφορα υλικά προνόμια : το 1934, π.χ. σε μια πόλη της Γερμανίας εκδόθηκαν για 1.500 μητέρες που είχαν από τρία παιδιά και πάνω δωρεάν εισιτήρια θεάτρου και τους επιτρεπόταν να περνάνε μπροστά στις ουρές ώστε να μην περιμένουν (Stephenson, 2001). Πιο τυπικός συμβολισμός ωστόσο ήταν η καθιέρωση της Γιορτής της Μητέρας ως εθνική εορτή για την οικογένεια, η απόδοση του Σταυρού Τιμής της Γερμανίδας Μητέρας ο οποίος ήταν χάλκινος για τις μητέρες 4 ή 5 παιδιών, ασημένιος για 6 έως 7 παιδιά και χρυσός για 8 και πλέον παιδιά (Bachrach, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Ο παραλληλισμός με την ανώτατη στρατιωτική τιμή, τον Σιδερένιο Σταυρό, ήταν εμφανής. (Stephenson, 2001).

Κύριος στόχος των Εθνοσοσιαλιστών στο επίπεδο των εργαζόμενων γυναικών ήταν η επαναφορά τους στον οικιακό χώρο και την οικογένεια, χώρος “βιολογικά προδιαγεγραμμένος” για αυτές (Heineman, 1999 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Εναλλακτικά, οι γυναίκες θα μπορούσαν να ασχολούνται με κοινωνικές ή αγροτικές εργασίες, χώροι πιο ταιριαστοί στην “φύση” τους (Heineman, 1999 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Επιθυμούσαν να απομακρύνουν τις γυναίκες από τους τομείς της βαρειάς βιομηχανίας αφ’ ενός γιατί ήταν μια “παρά φύσιν” δραστηριότητα που τις απέκοπτε από τον οικογενειακό χώρο και αφετέρου για να δημιουργηθούν κενές θέσεις εργασίας για τους άνδρες (Pine, 1997).

Οι προσπάθειες αυτές μοιραία ανακόπηκαν καθώς οι ανάγκες της οικονομίας κατά τον πόλεμο έκαναν την παρουσία των γυναικών στην εργασία επιτακτική ανάγκη (Heineman, 1999 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Τον Ιούλιο του 1934 ιδρύθηκε το Γυναικείο Τμήμα της DAF το οποίο ήταν υπεύθυνο για την πρόνοια, επιτήρηση και μόρφωση περίπου 7 εκατομμυρίων γυναικών (Pine, 1997). Μία από τις πρώτες ενέργειες ήταν η συσπείρωση ομάδων κοινωνικής εργασίας στον τόπο του εργοστασίου που ως αντικείμενο είχαν την παροχή συμβουλών στις γυναίκες που εργάζονταν εκεί και την διασφάλιση της υγιεινής στο τόπο εργασίας. Επιπλέον, παρέδιδαν μαθήματα για την φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών.

Αυτές οι προσπάθειες δεν γίνονταν για τις γυναίκες per se αλλά για την διαβεβαίωση ότι οι γυναίκες αυτές ήταν σωματικά και ψυχολογικά “ικανές” να προμηθεύσουν παιδιά στο έθνος (Heineman, 1999 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Παρά το γεγονός ότι ουσιαστικά οι Ναζί θεωρούσαν την γυναικεία εργασία ως κίνδυνο για τον γάμο και την οικογένεια, οι οικονομικές συνθήκες επέβαλλαν μια έμμεση αντιμετώπιση του ζητήματος και με το ξέσπασμα του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου πάρθηκαν κάποια

μέτρα προκειμένου να παρακινηθούν οι γυναίκες προς την εργασία στον δρόμο για την οικονομική εξυγίανση (Pine, 1997).

Η έννοια του όρου “Πρόνοια” σε αυτά τα πλαίσια στόχευε στο κοινωνικό σύνολο και όχι στο μεμονωμένο άτομο και κύριο μέλημα, όπως έχει προαναφερθεί, ήταν η ποσοτική παραγωγή υγιών και “κατάλληλων” απογόνων (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephanson, 2001). Έτσι, η διατήρηση και προώθηση των πολυμελών οικογενειών ήταν ζωτικού χαρακτήρα. Οι γυναίκες ως μητέρες προσέφεραν την “αθανασία” του έθνους, ήταν η αιώνια πηγή ζωής και εξαιτίας αυτών των ιδιοτήτων έπρεπε να τους παρασχεθεί βοήθεια σε κρατικό επίπεδο (Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Το παιδί έγινε το πολυτιμότερο ‘απόκτημα’ του έθνους και για αυτό το κράτος έπρεπε να μεριμνήσει για το μέγαλωμα του και την “προστασία” αυτού και του γεννήτορα του συνεκδοχικά.

Η Πρόνοια για τις Άρειες γυναίκες που προσφάτως είχαν γίνει μητέρες και δεν είχαν ασφάλιση ίσχυε και πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Pine, 1997). Αλλά υπό την Ναζιστική εξουσία αυτή η σφαίρα πρόνοιας αναδείχθηκε σε κεντρικό στοιχείο της κρατικής πολιτικής (Pine, 1997). Οι μητέρες λάμβαναν βοήθεια στο σπίτι, υλική υποστήριξη και συχνά τις επισκέπτονταν στο σπίτι για να τις εκπαιδεύσουν στα μητρικά τους “καθήκοντα” αλλά και να τους παρέχουν πρακτικές συμβουλές σε τυχόν προβλήματα (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Οι Άρειες άγαμες μητέρες ήταν επίσης αποδέκτες τέτοιου είδους βοήθειας και φροντίδας καθώς η μητρότητα (όποιας μορφής) ήταν το «υψηλότερο κατόρθωμα και ιδανικό» στην υπηρεσία απέναντι στο κράτος (Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Το «*Hilfswerk “Mutter und Kind”*» είχε σαν στόχο την παροχή βοήθειας στις άγαμες μητέρες από την στιγμή που κρίνονταν ως φυλετικά “κατάλληλες” και υγιείς (Pine, 1997). Η βοήθεια για τις άγαμες μητέρες περιελάμβανε την διεξαγωγή προσπαθειών για σύναψη γάμου με τον πατέρα του παιδιού για λογαριασμό της μητέρας όπως επίσης και την μεταφορά τους στους οίκους *Lebensborn* των SS’ όταν κρινόταν απαραίτητη μια μυστική γέννα (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

Η πρόνοια υπέρ των μητέρων δεν εξαντλούταν μόνο στην φροντίδα κατά τη διάρκεια της κυοφορίας αλλά και μετά τον τοκετό, κάτι που ίσχυε και κατά τα χρόνια της Βαϊμάρης αλλά όχι σε τόσο έντονο και ιδεολογικά υποκινούμενο βαθμό (Pine, 1997). Τοπικά κέντρα ανάρρωσης αλλά και οίκοι που ήταν τοποθετημένοι στην εξοχή προσέφεραν στις μητέρες την απαραίτητη φροντίδα ενώ ταυτόχρονα λειτουργούσαν

και εκπαιδευτικά, εμποτίζοντας τις γυναίκες με την Εθνοσοσιαλιστική ιδεολογία (Pine, 1997). Ο τύπος και η διάρκεια της ανάρρωσης οριζόταν από την ιατρική κατάσταση της κάθε μητέρας αλλά και από την κοινωνική της θέση, αποκλείοντας την παροχή αυτού του είδους βοήθεια για τις “βιολογικά και φυλετικά κατώτερες μητέρες”. Είναι ευνόητο ότι όλα αυτά δεν γίνονταν προς όφελος τόσο της μητέρας αλλά είχαν ως τελικό αποδέκτη την οικογένεια στην οποία η γυναίκα θα επέστρεφε πιο δυνατή και με μεγαλύτερη όρεξη για να εκπληρώσει τα καθήκοντα της ως “μητέρα και σύζυγος του έθνους” (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

Γυμναστική για τις γυναίκες στο Σχολείο για τις Νύφες και τις Μητέρες στο *Lebensborn*, νησί *Schwannenwerder*, 1938 (germanhistorydocs.ghi-dc.org/images)

Ειδική προσοχή είχε δοθεί και στην πρόληψη της παιδικής θνησιμότητας και ασθένειας με την μορφή επιμόρφωσης του κοινού για την παιδική φροντίδα μέσω ενημερωτικών φυλλαδίων και ραδιοφωνικών εκπομπών (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η έλλειψη φροντίδας ή τροφίμων θα επηρέαζε αρνητικά πρωτίστως την μελλοντική υπόσταση του έθνους. Η συνεχής φροντίδα για την υγεία των παιδιών επεκτάθηκε με την πιο συχνή ιατρική τους εξέταση αλλά και την παροχή ιατρικών συμβουλών στις μητέρες (Pine, 1997).

Για τα παιδιά εργαζόμενων γυναικών που βρίσκονταν σε ηλικία κάτω των 6 χρόνων ο οργανισμός παρείχε την λύση των νηπιαγωγείων όπου θα τους παρεχόταν η απαραίτητη φροντίδα όσο η μητέρα θα απουσίαζε από το σπίτι (Pine, 1997). Οι χώροι

αυτοί ήταν καθαροί, ευρύχωροι, ευάεροι και ευήλιοι και εγγυούνταν ένα υγιές περιβάλλον, για τα παιδιά. «Στόχος ήταν η προσφορά φυσικής και πνευματικής ανάπτυξης των παιδιών, η εκπαίδευσή τους στον Έθνο-Σοσιαλισμό και την υπηρεσία του Λαού (*Volk*) και η εμπέδωση ενδιαφέροντος για το Γερμανικό έθνος» (παρατίθεται στο Pine, 1997, σελ. 31).

Ανάλογα κέντρα ιδρύθηκαν και στις επαρχιακές πόλεις που σκοπό είχαν, πέραν της Εθνικό-Σοσιαλιστικής κοινωνικοποίησης των παιδιών, την παροχή βοήθειας στις μητέρες που απασχολούνταν στον αγροτικό τομέα και αναγκαστικά άφηναν για πολλές ώρες μόνα τους τα παιδιά τους (Pine, 1997). Κέντρα Συμβουλευτικής και υποστήριξης έκαναν την εμφάνιση τους σε όλη την Γερμανία κατά την Ναζιστική περίοδο του Γ' Ράιχ και η πιο σημαντική λειτουργία τους ήταν εκπαιδευτικού χαρακτήρα καθώς η άμεση επαφή με τον πληθυσμό ήταν ο καλύτερος τρόπος διάδοσης της Χιτλερικής ιδεολογίας (Stephenson, 2001). Η παραδοσιακή προσφορά πρόνοιας και φροντίδας πλέον γινόταν αντιληπτή με όρους πληθυσμιακής πολιτικής (Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

Τον Δεκέμβριο του 1935 ιδρύθηκαν ειδικά μαιευτήρια (*Lebensborn*) στα οποία οι Άρειες άγαμες γυναίκες μπορούσαν να γεννήσουν τα παιδιά τους, καθιστώντας έτσι φανερό την σημασία που είχε η τεκνοποίηση και η προώθηση της, αποκλείοντας ωστόσο τις παροχές τους σε μητέρες που είχαν 'απαγορευμένες' σχέσεις, οι οποίες θα επέδιδαν φυλετικά "κατώτερους" και "ασθενικούς" απόγονους. Την προεδρία του Lebensborn κατείχε ο Himmler και ζητούμενο ήταν «η υποστήριξη...των εν δυνάμει μητέρων καλού αίματος, και η εκπαίδευση των μητέρων σε όλους τους τομείς του νοικοκυριού και της παιδικής φροντίδας» (παρατίθεται στο Pine, 1997, σελ. 40). Ο οργανισμός αυτός δεχόταν άκριτα ότι ο γάμος ήταν το πλέον ιδανικό περιβάλλον για την γέννηση ενός παιδιού αλλά κατανοούσε και τους πολλαπλούς λόγους που οδηγούσαν στις προγαμίες και εξωσυζυγικές σχέσεις και αυτό που είχε σημασία ήταν η υγεία και το αίμα των γονέων και όχι οι συνθήκες υπό τις οποίες συνελήφθη ένα μωρό (Pine, 1997). Υπό αυτή την έννοια, ο ισχυρισμός για την προστασία του μέλλοντος της Γερμανίας είχε μία βάση. Ωστόσο, οι πρακτικές του οργανισμού δεν έτυχαν θετικής αποδοχής από πολλούς, οι οποίοι προειδοποιούσαν ότι η 'νοθογένεια' ήταν σημάδι παρακμής του γάμου και την οικογένεια (Pine, 1997). Π.χ. , ο Frit Lenz, υποστηρικτής της ευγονικής, θεωρούσε ότι τα παιδιά εκτός γάμου είχαν πολύ "χαμηλή" νοημοσύνη και γενετική αξία (Pine, 1997). Τα παιδιά αυτά θεωρούνταν απειλή για την ηθική και την υγεία του Λαού (Stephenson, 2001). Υπό αυτές τις

αντιλήψεις, μια έρευνα έδειχνε ξεκάθαρα ότι το ποσοστό των ‘κληρονομικά ακατάλληλων παιδιών ήταν υψηλότερο ανάμεσα στους απογόνους των άγαμων μητέρων και θεωρούταν ότι όσα περισσότερα παιδιά εκτός γάμου έκανε μία γυναίκα ,αυτό ήταν η απόδειξη για την χαμηλή πνευματική και ηθική της αξία, περιορισμένης νοημοσύνης και έλλειψη αυτοέλεγχου (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

Οίκος Φροντίδας *Lebensborn* για νεογέννητα, Βαυαρία 1945
(www.smh.com.au/ffximage/2006/11/05/lebenboren..)

Ωστόσο, αυτά ίσχυαν μόνο για ένα μέρος του πληθυσμού. Στην αντιπέρα όχθη βρισκόταν μια ‘άλλη’ περιθωριοποιημένη κατηγορία ανθρώπων. Έχει ήδη γίνει αναφορά στην επιθυμία των Ναζί να εξοντώσουν την πιθανότητα τεκνοποίησης στις οικογένειες που θεωρούνταν ‘ανάξιες’. Η μαζική δολοφονία Εβραϊκής καταγωγής γυναικών και παιδιών σε κέντρα εξόντωσης ήταν η ύστατη έκφραση αυτής της επιθυμίας (Bachrach, 2004; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Οι διακρίσεις και ο διωγμός απέκλειε τα παιδιά εβραϊκής καταγωγής από τις σχολικές εκδηλώσεις και εορτασμούς (Stephenson, 2001). Το 1939 έγινε εμφανές ότι η αυστηρή απαγόρευση των εκτρώσεων για τους Άρειους, δεν είχε ισχύ για τους Εβραίους, των οποίων η αναπαραγωγή είχε κριθεί ανεπιθύμητη (Stephenson, 2001).

Οι Εβραίοι ήταν ο κύριος “εχθρός” της Γερμανικής φυλής μαζί με τους Roma, τους γύφτους και τους μαύρους Γερμανούς (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Σε αυτές τις ομάδες έπρεπε να αποτραπεί η περαιτέρω αναπαραγωγή τους καθώς θεωρούνταν “βάρος” για την κοινωνία (Bachrach, 2004 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Η διαιώνιση αυτών των ατόμων και της αποτυχίας τους να συμβάλλουν στην ευημερία του έθνους εξαιτίας της εγκληματικής τους δραστηριότητας ή μέσω της “ανάγκης” τους για ιδρυματική φροντίδα υπολογιζόταν σε τεράστιο οικονομικό κόστος για την Γερμανική κοινωνία (Kevles, 2004 ; Pine, 1997). Η αρνητική ευγονική φάνταζε ο ιδανικότερος τρόπος για την «πειθάρχηση» αυτών των ατόμων προσφέροντας ως λύση για την αποφυγή του κόστους την στείρωση και την ευθανασία των “μη άξιων να ζουν” (Bachrach, 2004 ; David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Heineman, 1999 ; Kevles, 2004 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Οι γυναίκες που δεν κατάφερναν να πάρουν το πιστοποιητικό υγείας δέχονταν πίεση για να τους υποβληθεί στείρωση και αν ήταν ήδη έγκυες, προηγούταν η άμβλωση (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Κατά την διάρκεια του Γ’ Ράιχ πραγματοποιήθηκαν περίπου 400.000 στείρωσεις, χωρίς να μπορεί να υπολογιστεί εδώ ο αριθμός των στείρωσεων που έλαβαν χώρα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και στα άλλα ιδρύματα (David- Fleischhacker & Hohn, 1988; Stephenson, 2001).

4.6 Η Πολυμελής (Kinderreich) Οικογένεια

Η οικογένεια έγινε εξ’ αρχής το επίκεντρο της Εθνοσοσιαλιστικής διακυβέρνησης ως κύριος τόπος για την αύξηση του δείκτη γεννητικότητας (Heineman, 1999 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η “ιδανική” Γερμανική οικογένεια ήταν αυτή που αποτελούταν από τέσσερα παιδιά και πάνω και ήταν η απόδειξη της “αφοσίωσης στο έθνος” (Pine, 1997). Σύντομα υιοθετήθηκε μια πολιτική ενθάρρυνσης για την δημιουργία μεγάλων οικογενειών ενώ ταυτόχρονα επιδιώχθηκε ο στιγματισμός και η ‘τιμωρία’ των άγαμων και άτεκνων υποκειμένων (Stephenson, 2001). Αυξημένοι φόροι για τους άτεκνους ήταν οι οικονομικές πηγές για την παροχή προνομίων στις οικογένειες ενώ ταυτόχρονα επιχορηγούνταν και Οικογενειακά Δάνεια τα οποία αποδίδονταν στον πατέρα (Stephenson, 2001).

Τα φυλετικά κριτήρια για μια ακόμη φορά όριζαν τις οικογένειες αυτές καθώς αποδιδόταν άλλος όρος για τις μεγάλες οικογένειες των “φυλετικά κατώτερων”

ατόμων (*Großfamilien*) (Stephenson, 2001). Ο φόβος για την γήρανση του Γερμανικού πληθυσμού και η κυρίαρχη παρουσία των πυρηνικών οικογενειών έκαναν ακόμα επιτακτικότερη τη λήψη μέτρων για την επίτευξη του στόχου (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η “λύτρωση του έθνους” από την “ηθική” και αριθμητική παρακμή που θα οδηγούσε στον αφανισμό του, έγινε η αποστολή αρκετών οργανώσεων με στόχο την πληθυσμιακή εξυγίανση (David, Fleischhacker & Hohn, 1988 ; Grossmann, 1995 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Η “θυσία” και η “υποχρέωση προς την κοινότητα” ήταν ο κυρίαρχος λόγος αυτών των οργανώσεων ενώ προσπαθούσαν να ξανα ζωντανέψουν το οικογενειακό “ένστικτο” των Γερμανών.

Ο στόχος της προπαγάνδας ήταν η δημιουργία ενός κλίματος μέσα στο οποίο κανένα μέλος του Γερμανικού Λαού δεν θα παρέμενε άτεκνο ή με λίγα παιδιά ενώ παράλληλα εξοστράκισαν στην κοινή γνώμη τους άγαμους και άκληρους πολίτες (Grossmann, 1995 ; Hermand, 1984 ; Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Δινόταν απεριόριστη έμφαση στο γεγονός ότι οι “σπουδαίοι άνδρες” του Γερμανικού παρελθόντος είχαν προκύψει από μεγάλες οικογένειες. Ο ίδιος ο Χίτλερ έλεγε ότι «*Αν ίσχυε το σύστημα των δύο παιδιών ανά οικογένεια στο παρελθόν, τότε η Γερμανία θα ήταν αποστερημένη από τις μεγαλύτερες διάνοιες της...η εξαιρετική ύπαρξη σε μια οικογένεια είναι συνήθως ο 5^{ος}, ο 6^{ος}, ο 7^{ος} ή ο 12^{ος} στη σειρά*» (παρατίθεται στο Pine, 1997, σελ. 98).

Για μια ακόμη φορά τα περιοδικά αποτέλεσαν φορείς αυτής της προπαγάνδας με την δημοσίευση φωτογραφιών και ιστοριών “άξιων” οικογενειών που συνοδεύονταν από τον λόγο ισχυρών πολιτικών, επιστημόνων και γιατρών (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001). Από το ραδιόφωνο αναμεταδίδονταν λόγοι ηγετικών μορφών και μητέρων που μιλούσαν για την “ευλογία” μιας πολυμελούς οικογένειας, τονίζοντας ότι η πολυμελής οικογένεια του σήμερα είναι η εικόνα του Λαού (*Volk*) αύριο. Φυσικά οποιαδήποτε οικογένεια “ξένη” προς το ιδανικό του *Volksgemeinschaft* θεωρούταν επιζήμια και επιβλαβής για το έθνος, εξοστρακίζοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο τις Εβραϊκές οικογένειες και τους γύφτους από την κοινότητα, τους οποίους και εν τέλει καταδίωξαν (Pine, 1997 ; Stephenson, 2001).

Ο όρος “α-κοινωνικός” (“asocial”) αποδιδόταν για οποιαδήποτε μη συμμόρφωση στις Εθνοσοσιαλιστικές νόρμες και θεωρούταν απειλή για την Γερμανία, κατηγοριοποιώντας τις περιθωριακές ομάδες που παρουσίαζαν “αποκκλίνουσα”

συμπεριφορά από τα Ναζιστικά διδάγματα (Pine, 1997). Ωστόσο, ο έμφυλος λόγος διαπερνούσε κάθετα και αυτή την κατηγορία ατόμων. Οι γυναίκες κατηγορούνταν ως “α-κοινωνικές” κυρίως στην βάση της σεξουαλικής τους συμπεριφοράς ενώ οι άνδρες κυρίως στην βάση της εγκληματικής τους συμπεριφοράς, την χρόνια ανεργία ή την αποτυχία να στηρίξουν την οικογένεια τους υλικά (Heinemann, 1995; Stephenson, 2001).

5. Αντί Επιλόγου

Έχει καταστεί φανερό σε αυτό το σημείο ο τρόπος παρέμβασης των κρατών στα σώματα των πολιτών και στη διαχείριση της ζωής τους. Νόμοι, νομοθεσίες και διατάγματα επέβαλαν την κυβερνητική εξουσία και τον έλεγχο σε μια ‘κοινωνία σωμάτων’ προς την τέλεση πολιτικών σκοπιμοτήτων οι οποίες μετουσιώνονταν ‘μαγικά’ σε ‘κοινωνικούς’ σκοπούς.

Τα παραδείγματα της Γαλλίας και της Γερμανίας μας δείχνουν ότι παρά την διαφορετική ονομασία της διακυβέρνησης, οι πολιτικές εφαρμογής και επιβολής των εκάστοτε αντιλήψεων δεν διαφέρουν ουσιαστικά και τόσο πολύ. Υπό αυτή την έννοια οι πολιτικές για την ενίσχυση των γεννήσεων δεν έχουν μεγάλη απόσταση από την ιδεολογία της ευγονικής. Ο ρατσιστικός, έμφυλος και ουσιοκρατικός ντετερμινισμός υιοθετείται κατά βούληση προκειμένου να δημιουργηθούν ‘στόχοι’ οι οποίοι νομιμοποιούνται με την ‘κύρος’ της επιστήμης. Το ζήτημα μετατοπίζεται από πολιτικό σε ηθικό-κοινωνικό και από κοινωνικό σε ιατρικό, μετουσιώνοντας την επιβολή εξουσίας σε μια αλτροϊστική έκφραση “φροντίδας” και “προστασίας” του έθνους. Με τα λόγια της J. Scott, « *Οι πολιτικές αποφάσεις αναπαρίσταντο ως προστασία των φυσικών κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των μελών των οικογενειών, και ειδικότερα της μητέρας και των παιδιών. Αυτού του είδους η αναπαράσταση απεικόνιζε την κοινωνική πολιτική ως ευρισκόμενη έξω από την πολιτική- ενώ στην ουσία οι περισσότερες κοινωνικές και πολιτικές αναδιοργανώσεις επιχειρούνταν ή επιβάλλονταν*» (Scott, 1987 παρατίθεται στο Reynolds, 1996, σελ. 24).

6. Βιβλιογραφία

- Bachrach**, Susan. 2004. “Introduction”. In «Deadly Medicine : Creating the Master Race». The University of North California Press.
- Cole**, Joshua , 2000. «The Power of Large Numbers : Population, Politics and Gender in nineteenth – century France». Cornell University Press.
- Coleman**, D. & Schofield, R., 1986. « The State of Population Theory : forward from Malthus». Basil Blackwell.
- Grossmann**, Ating. 1995. «Reforming Sex: the German movement for Birth Control & Abortion Reform, 1920-1950». Oxford University Press.
- Heineman**, D. Elizabeth, 1999. «What difference does a husband make? : Women and Marital status in Nazi and Postwar Germany». University of California Press.
- Henry**, P. David; Jochen Fleischhacker; Charlotte John. 1988. «Abortion and Eugenics in Nazi Germany». *Population and Development Review*, Vol.14, No.1.
- Hermand**, Jost, 1984, «All Power to the Women: Nazi concepts of Matriarchy». *Journal of Contemporary History*, Vol.19, No.4.
- Hunter**, John. 1962. «The Problem of the French Birth Rate on the Eve of World War I». *French Historical Studies*, Vol.2, No.4.
- Huss**, Marie-Monique. 1990. «Pronatalism in the Inter-War Period in France». *Journal of Contemporary History*, Vol.25, No.1.
- Kevles**, Daniel. 2004. “International Eugenics”. In «Deadly Medicine : Creating the Master Race». The University of North California Press.
- Kuntz**, Dieter. 2004. «Deadly Medicine : Creating the Master Race». United States Holocaust Memorial Museum, Washington D.C. The University of North California Press.
- Malthus**, T.R. 1940. «Population Theory».
- McLaren**, Angus. 1978. «Abortion in France: Women and the Regulation of Family Size, 1800-1914». *French Historical Studies*, Vol.10, No.3.
- Myel – Dreyfus**, Francine. 2001. «Vichy and the eternal feminine : a contribution to a political sociology of gender». Duke University Press.
- Offen**, Karen. 1984. «Depopulation, Nationalism and Feminism in Fin-de Siècle France». *The American Historical Review*, Vol.89, No.3.

- Pedersen**, Susan. 1990. «Gender, Welfare and Citizenship in Britain during the Great War». *The American Historical Review*, Vol.95, No.4.
- Pine**, Lisa. 1997. «Nazi Family Policy, 1933- 1945». Berg.
- Pollard**, Miranda. 1998. «Reign of Virtue : Mobilizing gender in Vichy France». The University of Chicago Press.
- Reggiani**, Andres Horacio. 1996. «Procreating France: The Politics of Demography, 1919-1945». *French Historical Studies*, Vol.19, No.3.
- Reynolds**, Sian. 1996. « France Between the Wars: Gender and Politics». Routledge.
- Roberts**, Mary Louise. 1994. «Civilization Without Sexes: reconstructing gender in postwar France, 1917-1927». Chicago: University of Chicago Press.
- Schneider**, H. William. 1990 «Quality and Quantity: the quest for biological regeneration in twentieth-century France». Cambridge University Press.
- Stephenson**, Jill. 2001. «Women in Nazi Germany». New York: Longman.
- Thomson**, Mathew. 1998. «The Problem of Mental Deficiency: Eugenics, Democracy and Social Policy in Britain c. 1870-1959». Clarendon Press- Oxford.
- Tomlinson**, Richard. 1985. «The Disappearance of France, 1896-1940: French Politics and the Birth Rate». *The Historical Journal*, Vol.28, No.2.
- Weindling**, Paul. 1988. «Fascism and Population in Comparative European Perspective». *Population and Development Review*, Vol.14, Supplement: *Population and Resources in Western Intellectual Traditions*.